

पाठ
1

वंदना

धरती

बैर- भाव

रुट्टी

सीस

बिंद

टल्ला

रूप

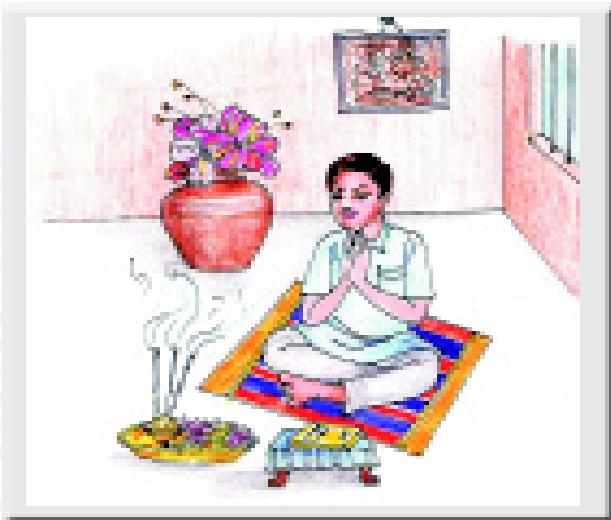
पालना

थोड़

न्यारा

प्यारा

नित-नित

धरती-मां तूं सब दी मां,
तेरे अग्गें सीस झुकां॥

रूप तेरा ऐ बड़ा न्यारा,
लगदा ऐ सभनें गी प्यारा ।
बैर- भाव दा बिंद निं नां॥
धरती-मां तूं सब दी मां ॥

हिन्दू, मुस्लिम, सिक्ख, ईसाई,
 पालें मां तूं छाती लाई।
 फर्क नेई तूं करें दनां॥
 धरती-मां तूं सब दी मां॥

दिंदी फल, फुल्ल, रुट्टी, टल्ला,
 थोड़ निं कोई कुसै बी गल्ला।
 गुण तेरे में नित-नित गां॥
 धरती-मां तूं सब दी मां॥

रूप तेरा कुतै उच्चे प्हाड़ें,
 हिरण दौड़दे जंगल-जाड़ें।
 गा दे तोते, चिड़ियां, कां॥
 धरती-मां तूं सब दी मां॥

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

- (क) धरती गी मां की गलाया गेदा ऐ?
- (ख) जंगलें-जाड़ें च रौहने आहले कु'नें पं'जें जानवरें दे नां॒
लिखो।
- (ग) कु'नें पं'जें पक्खरुएं दे नां॒ लिखो।

उद्देश्य : पाठ दा चेता दर्हाना ते सामान्य ज्ञान दा विकास

2. ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

- (ਕ) ਹਿੰਦੂ ਮੁਸ਼ਲਿਮ ਸਿਕਖ ਈਸਾਈ
ਪਾਲੇ ਮਾਂ ਤੂਂ ..... |
- (ਖ) ਦਿੰਦੀ ਫਲ, ਫੁਲਾ, ਰੁਟੀ, ਟਲਲਾ
ਥੋੜ੍ਹ ਨਿੰ ਕੋਈ ਕੁਸੈ ..... |
- (ਗ) ਰੂਪ ਤੇਰਾ ਕੁਤੈ ਉਚਚੇ ਪਾਡੇ,
ਹਿਰਣ ਦੌਡਦੇ ..... |
- (ਘ) ਗਾ ਦੇ ਤੋਤੇ, ਚਿੱਡਿਆਂ, ਕਾਂ
ਧਰਤੀ-ਮਾਂ ..... |

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

3. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਸੀਸ	ਭਾਵ	ਜੁਕਾਂਡ	ਨਾਂਡ
.....	.....	.....	.....
ਛਾਤੀ	ਟਲਲਾ	ਰੁਟ੍ਟੀ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਢਨੇ, ਉਚਚਰਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

4. ਸ਼ਹੇਈ ਦੇ ਅਗੇਂ (✓) ਤੇ ਗਲਤ ਦੇ ਅਗੇਂ (✗) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:-

- (ਕ) ਧਰਤੀ ਸਾਰੇਂ ਦੀ ਮਾਂ ਏ।
- (ਖ) ਧਰਤੀ ਸਾਰੇਂ ਨੈ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕਰਦੀ ਏ।
- (ਗ) ਧਰਤੀ ਪਰ ਸਿਰ ਮਾਹੂ ਗੈ ਰੌੱਹਦੇ ਨ।
- (ਘ) ਜੰਗਲ-ਯਾਡੇਂ ਚ ਹਿਰਣ ਦੌਡਦੇ ਨ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

5. इस कविता चा स्त्रीलिंग शब्द चुनियै लिखो :-

उदाहरण :- धरती मां

....

उद्देश्य : व्याकरणिक ज्ञान दा विकास

6. धरती-मां कन्नै सरबंधत कोई होर कविता अपने अध्यापक कोला पुच्छियै चेतै करो।

उद्देश्य : (i) विशे-भाव दे बोध दा विकास

(ii) कविता गी लैँ च पढ़ने दा अभ्यास

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च सीस, हिरण, कां, फल, फुल्ल, टल्ला, प्हाड़, जंगल, रूप, बैर, नां॑, धरती, मां, चिड़ियां बगैरा संज्ञां बरतोई दियां न। अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी संज्ञा-शब्दें दी जानकारी करान ते कन्नै होर उदाहरण देइयै उंदी जानकारी गी पक्का करने दा अभ्यास करान।

छित्तरी

प्रदूशन

समोध

कचीड़

कलाड़ी

लोकनाच

दब्बड़

खमानी

लोकगीत

गलीचा

खासा

कुड्ढ

मेरे ग्रां दा नांड पंचैरी ऐ। एह उधमपुरै कशा छित्तरी किलोमीटर दूर ऐ। एहदे त्रौनें पासें लद्दा ते पीर पंचाल दियां चोटियां न। देआरें, चीड़ें ते कचीड़े दे बूहटे एहदी शोभा गी चार चन्न लांदे न। लम्मे-चौड़े सैल्ले दब्बड़ इ'यां सेही होंदे न जि'यां मखमली गलीचे बिछे दे होन। प्हाड़ी इलाका होने कारण इत्थै प्रदूशन दा नांड-नशान बी नेई ऐ।

इस ग्रां च इक लौहका-सारा बजार ऐ, जित्थै अस्सी-नब्बे हट्टियां न। पंचैरी दी कलाड़ी दूरै-दूरै तगर मशहूर ऐ। इसदे अलावा इत्थै खोड़, खमानी, सेब, नाखां, आलू बखारा बगैरा

फल बी खासी मात्रा च होंदे न। इत्थै हिन्दू-मुसलमान
रली-मिलियै ते हिरख-समोधै कन्नै रौंहदे न। पंचैरी च केई
निकके-बड्डे मेले होंदे न। मेलें च लोकनाच ते लोकगीत समां
ब'नदे न। 'कुड्ढ' नाच इथ्यूं दा मशहूर नाच ए। एहदे त्रौनें पासें
आहली प्हाड़ें दियें बक्ख-बक्ख चोटियें पर देवतें दे पंज मंदर
न, जित्थै हर ब'रै मेले लगदे न।

मेरा ग्रां मिगी बड़ा प्यारा ए।

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

- (क) पंचैरी ऊधमपुरा शा किन्ने किलोमीटर दूर ए?
- (ख) पंचैरी दे त्रौनें पासें केहड़ियां पर्वत शृंखला न?
- (ग) पंचैरी च प्रदूशन की नेई ए?
- (घ) पंचैरी दे कु'नें प'जें फलें दे नांड लिखो।
- (ङ) पंचैरी इलाके दा केहड़ा नाच मशहूर ए?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दरहाना

2. पढ़ो समझो ते लिखो :-

ग्रां	चीड़	दब्बड़	गलीचा
.....	.....	.....	.....
प्रदूशन	कलाड़ी	लोकनाच	लोकगीत
.....	.....	.....	.....

उद्देश्य : पढ़ने, उच्चरने ते लिखने दा अभ्यास

3. ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੁਰ ਕਰੋ :-

- (ਕ) ਦੇਅਾਰੇਂ, ਚੀਡੇਂ ਤੇ ਕਚੀਡੇਂ ਦੇ ਬੂਹਟੇ ਏਹਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਗੀ ..... ਚਨ
ਲਾਂਦੇ ਨ। (ਚਾਰ / ਸੱਜਾ)
- (ਖ) ਲਮਮੇ-ਚੌਡੇ ਸੈਲਲੇ ਦਬਡੇ ਇ'ਧਾਂ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜਿ'ਧਾਂ ਮਖਮਲੀ
..... ਬਿਛੇ ਦੇ ਹੋਨ। (ਗੁਦਦੇ / ਗਲੀਚੇ)
- (ਗ) ਪੰਚੈਰੀ ਦੀ ..... ਦੂਰਾ-ਦੂਰਾ ਤਗਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਏ।
(ਕਲਾਡੀ/ਪੇਡੇ)
- (ਘ) ਪੰਚੈਰੀ ਚ ਕੋਈ ਨਿਕਕੇ-ਬਣ੍ਹੇ ..... ਹੋਂਦੇ ਨ।
(ਮੇਲੇ / ਹਾਥੀ)
- (ਝ) ਪਹਾੜੇਂ ਦਿਧੇਂ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਚੋਟਿਧੇਂ ਪਰ ਦੇਵਤੇਂ ਦੇ ..... ਮੰਦਰ
ਨ। (ਪੰਜ / ਦਸ)

ਤਦਦੇਸ਼ : ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਬਨਾਓ :-

ਗ੍ਰਾਮ	.....
ਚੋਟੀ	.....
ਦਬਡੇ	.....
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ	.....
ਬਜਾਰ	.....
ਕਲਾਡੀ	.....
ਮੇਲਾ	.....
ਕੁਝਫ਼	.....

ਤਦਦੇਸ਼ : ਵਾਕਿਆਂ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

5. ਕੁਨੈ ਦੱਸੋਂ ਫਲੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸਥਾਰਣ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

6. ਪੰਚੈਰੀ ਆਂਗਰ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੰਜ ਪੰਗਤਿਆਂ ਲਿਖੋ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਟੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਸੰਜ਼ਾ-ਸ਼ਬਦਾਂ – ਪੰਚੈਰੀ, ਲਦਦਾ, ਪੀਰ ਪੰਚਾਲ, ਦੇਆਰ, ਚੀਡਾ, ਕਚੀਡਾ, ਗਲੀਚੇ, ਹਟਿਟਿਆਂ, ਖੋਡਾ, ਕਲਾੜੀ, ਖਮਾਨੀ, ਨਾਖਾਂ, ਆਲੂ ਬਖਾਰਾ ਬਗੈਰਾ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦੀ ਚੱਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਐ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਦੇ ਸੰਜ਼ਾ-ਸਰਬਂਧੀ ਜਾਨ ਗੀ ਦਰਹਾਨ।

ਪਾਠ
3

ਬਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ

ਰਾਖੀ

ਚਾਤ

ਝੋਲਾ

ਜ਼ੋਲਾ

ਕਠਪੁਤਲੀ

ਤ੍ਰਿਕਖੀ

ਥਾਹਰ

ਭਾਂਗੜਾ

ਗੋਹਜਾ

ਮੁਰਲੀ

ਭਾਤ

ਏਂਤ

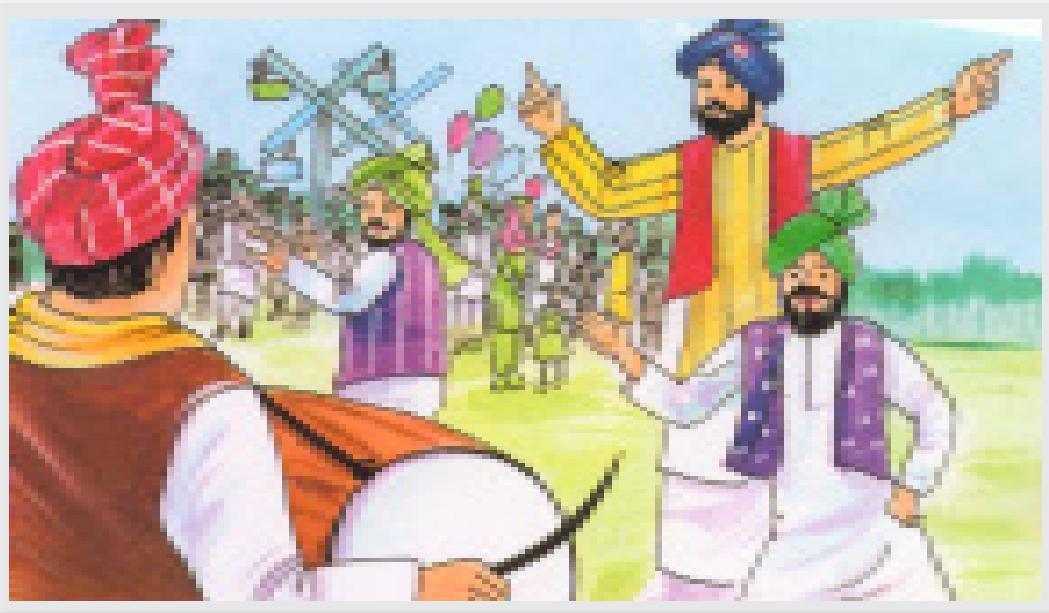
ਬੈਂਤ

ਲਾਡ

ਸੀਸਾਂ

ਪਸੋਨਾ

ਆਯਾ ਮੇਲਾ ਅਜ਼ ਬਸਾਖੀ ।
ਮੁਕਕੀ ਹੂਨ ਕਨਕੈ ਦੀ ਰਾਖੀ ॥

ਮੇਲਾ ਦਿਕਖਨੇ ਦਾ ਮਨ ਚਾਤ ।
ਚਨ੍ਹ ਚਲੇਆ ਅਪਨੇ ਰਾਹ ॥

ਪਾਪਾ ਦੇਈ ਗੇ ਦਸ ਰਪੇਡ।
ਚਨ੍ਹੂ ਸੋਚੈ, ਲੈਗਾ ਕੇਹੁ॥'

ਜ੍ਝੂਟੀ ਇਕ ਰਪੇਡ ਦਾ ਝੁਲੋਲਾ।
ਚਲੇਆ ਚੁਕਕੀ ਅਪਨਾ ਝੋਲਾ॥

ਖੇਢਾਂ ਜਾਦੂਗਿਰ ਦਿਯਾਂ ਦਿਕਖੀ।
ਕਠਪੁਤਲੀ ਦੀ ਚਾਲ ਤ੍ਰਿਕਖੀ॥

ਓਹਦੀ ਹੂਨ ਬਧੀ ਗੇਈ ਚਾਹ।
ਚਨ੍ਹੂ ਚਲੇਆ ਅਪਨੇ ਰਾਹ॥

ਚਨ੍ਹੂ ਲਬਈ ਜਦੂਂ ਜਲੇਬੀ।
ਸੋਚਨ ਲਗੇਆ ਖਾਈ ਲੈਂ ਏਹ ਬੀ॥

ਲਬਈ ਕੁਲਫੀ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ।
ਚਨ੍ਹੂ ਖਾਦੁਧੀ, ਲਗਗੀ ਚੰਗੀ॥

ਕਿਨਿਯਾਂ ਹਵਿਧਾਂ, ਕਿਨੇ ਗਾਹਕੀ।
ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਨਿੰ ਕੋਈ ਬਾਕੀ॥

ਕੇਹ ਕਿਸ ਛੋਡੈ, ਕੇਹ ਕਿਸ ਖਾ।
ਚਨ੍ਹੂ ਚਲੇਆ ਅਪਨੇ ਰਾਹ॥

उत्थै लोक भांगड़ा नच्चन।
चन्नू गी ओह प्यारे लगगन॥

गोहजै बाकी पंज रपेऽ।
सोचन लगेआ करां हून केह॥

दिक्खी मुरली मन ललचाया।
लैने गी उन्न हत्थ बधाया॥

चीजां बड़ियां, बक्खरे भाऽ।
चन्नू चलेआ अपने राह॥

रेही गे त्रै रपेऽ जद ऐंत।
लैता दादे जी लई बैंत॥

दादा बैंत लई मुस्काए।
उट्टी चन्नू दे कश आए॥

चन्नू गी फही लाड लडाया।
दित्तियां सीसां गलै नै लाया॥

चन्नू अत्त पसोई जाऽ।
मेला दिक्खने दा मन चाऽ।
चन्नू चलेआ अपने राह॥

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-
- (क) बसाखी दे मेले दरान केहड़ी फसला दी बाड़ढी होंदी ऐ ?
- (ख) चनू दे पापा ने चनू गी मेलै जाने लेई किन्ने रपेझ दित्ते हे ?
- (ग) चनू ने जिनें चीजें पर रपेझ खर्च कीते उंदे चा कुनें च'ऊं दे नांझ लिखो ।
- (घ) बसाखी दे मेले च आम तौरा पर केहड़ा नाच नच्चेआ जंदा ऐ ?
- (ङ) चनू ने अपने दादा जी आस्तै मेले चा केहड़ी चीज खरीदी ?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दरहाना

2. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

सीसां	लाड	गोहजा	बैंत
.....	.....	.....	.....

त्रिकथी	झोला	गाहकी	थाहर
.....	.....	.....	.....

उद्देश्य : पढ़ने, उच्चरने ते लिखने दा अभ्यास

3. खाल्ली थाहर पुर करो :-

आया मेला अज्ज बसाखी

मुक्की .....
 झूटी इक रपेड दा ड्होला
 चले आ .....
 चनू लब्धी जदूं जलेबी
 सोचन लगे आ .....
 किन्नियां हट्टियां किन्ने गाहकी
 खाल्ली .....

उद्देश्य : स्मरण-शक्ति दा विकास

4. 'ਕ' ਤੇ 'ਖ' ਖਾਨੇਂ ਚ ਲਖੋਏ ਦੇ ਸ਼ਬਦੇਂ ਗੀ ਆਪੂੰ-ਚੋਂ ਮਲਾਓ :-

ਕ	ਖ
ਬਸਾਖੀ ਦਾ	झੂਟੈ ਆ
ਡ਼ਹੋਲਾ	ਭਾਂਗੜਾ
ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ	ਮੇਲਾ
ਨਾਚ	ਦਾਦਾ ਜੀ ਆਸਟੈ
ਬੈਂਤ	ਕੁਲਫੀ

उद्देश्य : ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

5. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਮੂੰਹ ਜਵਾਨੀ ਚੇਤੈ ਕਿਹੜੀ ਕਲਾਸਾ ਚ ਸਨਾਓ।

ਉਦਦੇਸ਼ : (i) ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

(ii) ਲੈਡ ਚ ਕਵਿਤਾ-ਪਾਠ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

6. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਕਨਕ, ਰਾਖੀ, ਝੋਲਾ, ਜਲੇਬੀ,
ਗਾਹਕੀ, ਬੈਂਤ, ਚਾਡ, ਭਾਡ

ਉਦਦੇਸ਼ : ਸੁਨਿਧੀ ਧਵਨਿਯੇਂ ਗੀ ਪਨਘਾਨੇ ਤੇ ਸ਼ਵੇਈ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

अध्यापकें आस्तै निर्देश

अध्यापकें गੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥੀਯੋਂ ਗੀ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਈ ਦਿਯੋਂ ਮੇਲਾ, ਡਾਕਗਤੀ, ਝੋਲਾ, ਜਾਫੂਗਿਰ, ਭਾਂਗੜਾ, ਹਤਥ, ਬੈਂਤ, ਰਪੇਡ ਬਗੈਰਾ ਪੁਲਿੰਗ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਤੇ ਕਠਪੁਤਲੀ, ਕੁਲਫੀ, ਜਲੇਬੀ, ਕਨਕ, ਹਟਿਟਿਆਂ, ਚੀਜ਼ਾਂ, ਸੀਸਾਂ ਬਗੈਰਾ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੱਥ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦੇ ਭੇਦ ਦਸ਼ਨ।

लून
खीर
चूर

नाला
आदत
बसुर्त

हौला
मताबक
स'जा

मालक
औख
करनी

इक आदमी घोड़े पर लून लहियै बेचने आस्तै रोज शैहर जंदा हा। ओहदे रस्ते च इक नाला पौंदा हा। घोड़ा रोज उस नाले च बेही जंदा हा। जिस कारण लून घुली जंदा हा। घोड़े दा भार किश हौला होई जंदा हा। इस करी उसी आदत पेई गेदी ही। ओह हर बारी इ'यै कम्म करदा हा। मालका दे बार-बार मारने उपर बी ओह नेई हा उठदा। खीर घोड़े दा मालक तंग पेई गेआ। उसने दुखी होइयै इक दिन ओहदे पर भांडे लद्दे ते चली पेआ। घोड़ा अपनी आदता दे मताबक उस नाले च बेही गेआ। जिसलै उट्ठेआ तां भांडे सारे पानी कन्नै भरोई गेदे हे। ओह बड़ी मुश्कलें नाले चा उट्ठेआ। उसी उस दिन शैहरा तोड़ी पुज्जने च बड़ी औख होई। ओह थकिकयै चूर होई गेआ ते रातीं बसुर्त होए दा पेआ रेहा। उसी अपनी नीतै दी स'जा थ्होई। इसलेई उसी अपनी इस करनी उपर बड़ा पछेताड होआ।

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-
- (क) आदमी घोड़े पर केह लहियै शैहर जंदा हा ?
 (ख) नाले च बेही जाने करी घोड़े दी पिट्ठी दा भार कि'यां घटी जंदा हा ?
 (ग) तंग पेझयै घोड़े दे मालक ने केह सबील कीती ?
 (घ) घोड़े गी शैहर पुज्जने च औख की होई ?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दरहाना।

2. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

जैसा-जैसे   तैसा-तैसे   घोड़ा-घोड़े

....

रस्ता-रस्ते   नाला-नाले   बड़ा-बड़े

....

उद्देश्य :- (i) आकारांत शब्दें च वचन परिवर्तन।

(ii) पढ़ने, लिखने ते बोलने दा अभ्यास।

3. स्फ्रेई शब्दें कन्नै वाक्य पूरे करो :-

- (क) इक आदमी घोड़े पर ..... लहियै रोज शैहर जंदा हा। (लून / सञ्जी)
- (ख) घोड़ा अपनी आदता दे मताबक उस नाले च ..... जंदा हा। (बेही / खड़ोई)
- (ग) उसने दुखी होइयै इक दिन ओहदे पर ..... लद्दे। (कदू / भांडे)

(ਬ) ਓਹ ਥਕਿਕਾਈ ..... ਹੋਈ ਗੇਆ। (ਖੁਸ਼ / ਚੂਰ)

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਜੈਸਾ, ਤੈਸਾ, ਘੁਲਨਾ, ਹੌਲਾ,
ਮਤਾਬਕ, ਲਫਨਾ, ਔਖ, ਭਾਂਡੇ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੇਈ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਜਿ 'ਧਾ' :-

ਲੂਨ :- ਲੂਨੈ ਕਨੈ ਖਾਨੀ

ਨਾਲਾ :- ..... ਪਾਰ ਜਾਨਾ

ਘੋੜਾ :- ..... ਪਰ ਚਢਨਾ

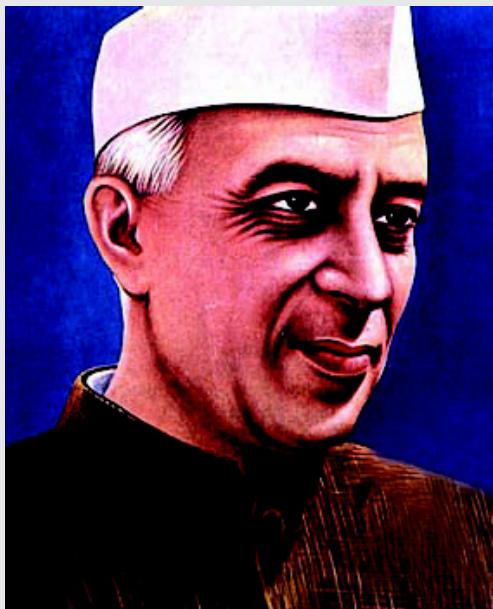
ਮਾਰਨਾ :- ..... ਲੋਈ ਦੌਡੇਆ

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਟੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਆਕਾਰਾਂਤ ਸੰਜ਼ਾ-ਸ਼ਬਦਾਂ –
ਘੋੜਾ, ਨਾਲਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ
ਦੇਇਥੈ ਤੰਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ।

बाल-दिवस	मलाटी	समाधी	वकालत
मुंडली	धी०	सुर्गबास	अचकन
शिक्षा	अजादी	धर्मपत्नी	पशाक
पुरखे	कश्मीर	माता	मलाटी

देश भरै च 14 नवंबर दा दिन 'बाल दिवस' दे रूपा च मनाया जंदा ऐ। इस दिन 1889 ई. गी बच्चे दे 'चाचा नेहरू' हुंदा जन्म इलाहाबाद च होआ हा। इंदे पुरखे कश्मीर च रौँहदे हे।

चाचा नेहरू हुंदा पूरा नां० पंडित जवाहर लाल नेहरू हा। इंदे पिता जी दा नां० पंडित मोतीलाल नेहरू ते माता जी दा नां० स्वरूप

रानी हा। पंडित जवाहर लाल हुंदी धर्मपत्नी दा नां० श्रीमती कमला नेहरू हा ते इंदी इक्को-इक धी० ही, जिसदा नां० इ'नें

प्रियदर्शनी इंदिरा रक्खेआ हा।

पंडित जवाहर लाल नेहरू हुंदी मुंबली पढ़ाई इलाहाबाद च गै होई, पर उच्च शिक्षा लेर्ड इ'नेंगी 1905 ई. च इंगलैंड भेजेआ गेआ। उत्थुआं कनून दी उच्च-शिक्षा हासल करियै एह भारत परतोई आए ते अपने पिता हुंदे कनै वकालत दा कम्म करन लगी पे।

महात्मा गांधी हुंदे कनै इंदी मलाटी सन् 1916 ई. च होई ते उंदे कनै इ'नें बी देश गी अजादी दोआने लेर्ड कम्म कीता। अजाद भारत दे एह पैहले प्रधानमंत्री बने हे। चूड़ीदार पजामा, अचकन ते किश्तीघाट टोपी इंदी मनपसिन्द पशाक ही। इ'नेंगी बच्चें कनै बड़ा प्यार हा। एह बच्चें च बड़े लोकप्रिय हे। बच्चे इ'नेंगी प्यार कनै 'चाचा नेहरू' आखदे हे। 27 मेर्ई, 1964 ई. गी इंदा सुर्गबास होई गेआ। इंदी समाधी दिल्ली च शांतिवन च बनाई गेदी ऐ।

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

- (क) नेहरू हुंदा जन्म कदूं ते कु'त्थै होआ?
- (ख) इंदे पिता जी दा ते माता जी दा केह नांड हा?
- (ग) इंदी मुंबली पढ़ाई कु'त्थै होई ही?
- (घ) इ'नें इंगलैंड जाइयै कैहूदी पढ़ाई कीती ही?

(ਡ) ਚਾਚਾ ਨੇਹਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸਮਾਧੀ ਕੁਝੈ ਬਨਾਈ ਗੇਦੀ ਏ?

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਖਾਨਾ।

2. ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਵਿਕਿਤਿਯੋਂ ਤੇ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਪਢ੍ਹੋ ਤੇ ਲਿਖੋ:-

ਵਿਕਿਤਿਯੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ

(ਕ)	ਮੌਤੀ ਲਾਲ	.....	ਇਲਾਹਾਬਾਦ	.....
(ਖ)	ਸ਼ਵਰੂਪ ਰਾਨੀ	.....	ਇੰਗਲੈਂਡ	.....
(ਗ)	ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ	.....	ਸ਼ਾਂਤਿਕਨ	.....
(ਘ)	ਕਮਲਾ ਨੇਹਰੂ	.....	ਭਾਰਤ	.....
(ਡ)	ਪ੍ਰਿਯਦਰਸ਼ਨੀ ਇੰਦੀਰਾ	.....	ਕਸ਼ਮੀਰ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਿਕਿਤ ਵਾਚਕ ਸੱਜਾਏਂ ਗੀ ਪੜਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਪੂਰੇ ਕਰੋ :-

ਮੁੰਢਲੀ, ਸਮਾਧੀ, ਬਾਲ-ਦਿਵਸ, ਧੀਡ

(ਕ)	ਨੇਹਰੂ ਹੁੰਦੀ	.....	ਪਢਾਈ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਚ ਗੈ ਹੋਈ।
(ਖ)	ਚੌਂਦਾਂ ਨਵਾਂਬਰ ਦਾ ਦਿਨ	.....	ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।
(ਗ)	ਇੰਦੀ ਇਕਕੈ-ਇਕ	.....	ਹੀ।
(ਘ)	ਇੰਦੀ	.....	ਦਿਲਲੀ ਚ ਸ਼ਾਂਤਿਕਨ ਚ ਬਨਾਈ ਗੇਈ ਦੀ ਏ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਿ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਸ਼ਹੇਈ ਕਰੋ :-

ਜਿ'ਧਾਂ :- ਹੋਆ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਜਨਮ ਚ ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਚਾਚਾ ਨੇਹਰੂ।

ਸ਼ਹੇਈ ਕ੍ਰਮ :- ਚਾਚਾ ਨੇਹਰੂ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਚ ਹੋਆ ਹਾ।

(ਕ)	ਸਨ् ਹੋਈ 1916 ਈ.	ਚ ਮਲਾਟੀ ਗਾਂਧੀ ਮਹਾਤਮਾ	ਕਨੈ ਹੁੰਦੇ ਇੰਦੀ
(ਖ)	ਬਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤ੍ਰੀ ਭਾਰਤ ਅਜਾਦ ਪੈਹਲੇ ਦੇ ਏਹ		
(ਗ)	ਗੇਆ ਭੇਜੇਆ ਇੰਗਲੈਂਡ 1905 ਈ.	ਚ ਇਨੋਂਗੀ ਤੱਚ-ਸਿਖਾ	ਲੇਈ

(ਬ) ਦਾ ਹਾ ਨਾਂਡ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇੰਦੇ ਨੇਹਰੂ ਮੋਤੀਲਾਲ

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਵੇਈ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਠੀਕ ਕਰਿਯੈ ਲਿਖੋ :-

ਮਨਾਆ, ਹੋਯਾ, ਜੀਸਦਾ, ਮੁੰਢਲੀ, ਕਰਿਧੇ, ਮਲਾਟਿ,
ਚੁੜੀਦਾਰ, ਦੈਸ਼, ਕੀਅਤੀਘਾਟ, ਪੇਹਲੇ, ਸੂਰਗਬਾਸ, ਮਨਪਸੀਨਦ

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਵੇਈ ਹਿੱਜੋਂ ਦਾ ਜਾਨ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਵਿਕਿਤਿਧੇਂ ਤੇ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਨਾਂਏਂ –
ਮੋਤੀਲਾਲ, ਸ਼ਵਰੂਪ ਰਾਨੀ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ, ਕਮਲਾ ਨੇਹਰੂ, ਪ੍ਰਿਯਦਰਸ਼ਨੀ
ਇੰਦੀਰਾ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਸ਼ਾਂਤਿਵਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਭਾਰਤ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ
ਕਨੈਂ ਵਿਦਾਰਥਿਧੇਂ ਗੀ 'ਵਿਕਿਤਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾ' ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ।

पाठ
6

शैलू प्यारा

दुलारा

जिह्वा

दुष्कृति

बरजश

लाड

मंदा

न्हारी

थापी

बौहंदा

नित्ति

भाँदी

रुझदा

शैलू प्यारा सारें दा ए।

बड़ा दुलारा सारें दा ए॥

दिन चढ़ने शा पैहलें उठदा।

दातन करदा, बरजश करदा॥

ਫਹੀ ਚਢ਼ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲੋਈ
 ਪਢ਼ਦਾ-ਲਿਖਦਾ, ਨਹਾਈ-ਧੋਈ ॥
 ਹਸਸੀ-ਹਸਸੀ ਨਹਾਰੀ ਖਾਂਦਾ ।
 ਹਸਸੀ ਨਿਤ ਸਕੂਲੈ ਜਾਂਦਾ ॥

ਬਿਨ ਮਤਲਬ ਓਹ ਜਿਵ ਨਿੰ ਕਰਦਾ ।
 ਨਾਂ ਦੂਏ ਬਚਚੇਂ ਨੈ ਲਡਦਾ ॥
 ਸਥਕ ਸਦਾ ਮਨ ਲਾਈ ਪਢ਼ਦਾ ।
 ਤਾਂ ਸਾਰੇਂ ਗੀ ਪਧਾਰਾ ਲਗਦਾ ॥

अध्यापक उसगी लाड न लांदे ।
 छुशा होई-होइयै सबक पढ़ांदे ॥

साफ लिखी दी आहनदा कापी ।
 हर दिन थहोंदी उसगी थापी ॥

खेढां करदा मन-चित्त लाई ।
 टैमै सिर ओह करै पढ़ाई ॥

दिक्खी दुद्ध निं भांदा मंदा ।
 साग-सब्जियां हस्सी खांदा ॥

टी.वी. अगें मता निं बौंहदा ।
 म्हेशां बुश्व करियै सौंदा ॥

बुरी संगते बिंद निं रुझदा ।
तौलै सौंदा, तौलै उठदा ॥

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-
  - (क) शैलू दियां कोई पंज अच्छाइयां लिखो ।
  - (ख) शैलू दी ओह केहड़ी-केहड़ी अच्छी आदत ऐ, जेहड़ी तुंदे च बी है ?
  - (ग) शैलू कुसलै सौंदा ते कुसलै जागदा ऐ ?
  - (घ) शैलू केह-केह खंदा ऐ ?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दरहाना ।

2. हेठ दितੇ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰੋ :-

ਸੈਲ੍ਹ ਪਧਾਰਾ ਸਾਰੇਂ ਦਾ ਏ
ਬਡਾ .....

ਸਬਕ ਸਦਾ .....

ਤਾਂ ਸਾਰੇਂ ਗੀ .....

ਖੋਢਾਂ ਕਰਦਾ .....

ਟੈਮੈ ਸਿਰ .....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : (i) ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

(ii) ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਤਿ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

3. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਪਧਾਰਾ   ਦੁਲਾਰਾ   ਦਾਤਨ   ਬਰਜਸ਼   ਸੂਰਜ

....

ਨਿੱਤ   ਸਬਕ   ਥਾਪੀ   ਮੰਦਾ   ਰੁਝਦਾ

....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਢਨੇ, ਉਚਚਰਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਠੀਕ ਵਾਕਿਆਂ ਅਗੇ ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ ਤੇ ਗਲਤ ਵਾਕਿਆਂ ਅਗੇ ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

(ਕ) ਦਿਨ ਚਢਨੇ ਸ਼ਾ ਪਿਛੋਂ ਤਠਦਾ।

(ਖ) ਸਬਕ ਸਦਾ ਮਨ ਲਾਈ ਪਢਦਾ।

(ਗ) ਹਸ਼ਸ਼ੀ ਨਿੱਤ ਸ਼ਕੂਲੈ ਜੰਦਾ।

(ਘ) ਬਿਨ ਮਤਲਬ ਓਹ ਜਿਦਦਾਂ ਕਰਦਾ।

(ਙ) ਟੀ.ਵੀ. ਅਗੇ ਮਤਾ ਗੈ ਬੌਂਹਦਾ।

(ਚ) ਤੌਲੈ ਸੌਂਦਾ, ਤੌਲੈ ਊਠਦਾ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

5. ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਚੇਤੈ ਕਰਿਧੈ ਜਮਾਤਾ ਚ ਸਨਾਓ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : (i) ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

(ii) ਕਵਿਤਾ-ਪਾਠ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਟੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ 'ਸੰਜ਼ਾ' ਦਾ ਜਾਨ ਪਕਕਾ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਦਾਤਨ, ਬਰਜਸ਼ਾ, ਸੂਰਜ, ਨਹਾਰੀ, ਸਕੂਲ, ਜਿਦਦ, ਮਨ, ਸਬਕ, ਅਧਿਆਪਕ, ਲਾਡ, ਬਚਵੇ, ਕਾਪੀ, ਥਾਪੀ, ਖੋਢਾਂ, ਦੁਦਧ, ਟੀ. ਵੀ., ਸਾਗ, ਸਭਿਯਾਂ ਬਗੈਰਾ ਸੰਜ਼ਾ-ਸਾਵਦੇਂ ਦਾ ਪਰਤਿਧੈ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ। ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਚ ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਸਤੀਲਿੰਗ ਦੇ ਜਾਨ ਗੀ ਬੀ ਦਰਹਾਨ।

राजमार्ग	थाहर	नकशा	म्यूज़ियम
सन्हाकड़ा	धर्मपत्नी	उद्घाटन	चित्र
आलीशान	सुर्गबास	संघासन	इतिहासक
शिल्पकार	सपुत्र	जातरू	थाहर

जम्मू-कश्मीर राजमार्ग पर मांडा नांड दा इक सन्हाकड़ा थाहर ऐ। उत्थै सज्जी भेठा बने दा इक आलीशान मैहल दर्शकें दा मन मोही लैंदा ऐ। इस दा नांड 'अमर मैहल' ऐ। इसदे पिछ्छे त'वी नदी बगदी ऐ। इत्थुआं सारा जम्मू नजरी औंदा ऐ।

अमर मैहल दा नकशा 1862 ई. च फ्रांस देश दे इक शिल्पकार नै त्यार कीता हा। इसगी महाराजा

रणबीर सिंह हुंदे लौहके पुत्र राजा अमरसिंह होरें 1890 ई. च बनोआया हा। इस च महाराजा हरिसिंह हुंदी धर्मपत्नी श्रीमती

तारा देवी होर रौंहदियां हियां। 1967 ई. च उंदा सुर्गबास होई गेआ। उंदे सपुत्तर डॉ. कर्ण सिंह ते नूंह श्रीमती यशोराज्य लक्ष्मी होरें अमर मैहल हरि-तारा ट्रस्ट गी सौंपी दित्ता तां जे इस मैहल गी इक म्यूज़ियम दे रूपा च बरतेआ जाए।

इस म्यूज़ियम दा विधि-विधान कनै उद्घाटन 1975 ई. च बसाखी आहले दिन 13 अप्रैल गी उस बेल्ले दी प्रधानमंत्री श्रीमती इंदिरा गांधी हुंदे द्वारा करोआया गेआ।

इस म्यूज़ियम च पं'जी ज्हार कताबां, मतियां हारियां कला-कृतियां रकिखयां गेर्इ दियां न। इस च महाराजा हरिसिंह हुंदा सुन्ने दा संघासन बी रक्खेआ गेदा ऐ। म्यूज़ियम दा सभनें शा बड्डा हाल 'दरबार हाल' खुआंदा ऐ। इस च महाराजा गुलाब सिंह हुंदे शा लेइयै डॉ. कर्ण सिंह ते राजमाता तारा देवी ते श्रीमती यशोराज्य लक्ष्मी हुंदे चित्र दिक्खने जोग न।

'अमर मैहल म्यूज़ियम' जम्मू दा इक दर्शनी इतिहासक थाहर ऐ, जिसी दिक्खाने आस्तै देश-विदेश थमां मते-हारे जातरू औंदे रौंहदे न।

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-
  - (क) अमर मैहल म्यूज़ियम कु'त्थै बने दा ऐ?
  - (ख) इस बिच्च केहड़ियां चीजां रकिखयां गेदियां न?

- (ग) जिस अमर मैहल च म्यूज़ियम बने दा ऐ, उसगी कुसने बनोआया हा ?
- (घ) एह मैहल म्यूज़ियम लई कुस ट्रस्ट गी सौंपेआ गेदा ऐ ?
- (ङ) अमर मैहल म्यूज़ियम दा उद्घाटन कुसने कीता हा ते कदूं कीता हा ?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दरहाना।

2. इस पाठ च आए दे व्यक्तियें ते थाहरें दे नांड पढ़ो ते लिखो:-

व्यक्तियें दे नांड	थाहरें दे नांड
(क) महाराजा रणबीर सिंह	..... मांडा
(ख) राजा अमर सिंह	..... जम्मू
(ग) डॉ. कर्ण सिंह	..... कश्मीर
(घ) राजमाता तारा देवी	..... फ्रांस
(ङ) श्रीमती यशोराज्य लक्ष्मी	..... अमर मैहल

उद्देश्य : व्यक्तिवाचक संज्ञा दे ज्ञान गी सुदृढ़ करना।

3. हेठ दिते दे शब्दे कन्वै वाक्य पूरे करो :-

सन्हाकड़ा, त'वी, जम्मू, सुर्गबास, उद्घाटन

- (क) जम्मू कश्मीर राजमार्ग पर मांडा नांड दा ..... थाहर ऐ।
- (ख) इसदे पिछ्हे ..... नदी बगदी ऐ।
- (ग) 1967 ई. च महारानी तारा देवी हुंदा ..... होई गेआ।
- (घ) इत्थुआं सारा ..... नजरी औंदा ऐ।
- (ङ) इस म्यूज़ियम दा ..... 1975 ई. च करोआया गेआ।

ਤੁਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼੍ਰੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਤਿ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਸ਼੍ਰੇਈ ਵਾਕਿਆਂ ✓ ਤੇ ਗਲਤ ਅਗਿਆਂ X ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:-

- (ਕ) ਅਮਰ ਮੈਹਲ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਨੈ ਤਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹਾ।
- (ਖ) ਇਸੀ ਰਾਜਾ ਅਮਰ ਸਿੱਹ ਹੋਰੇਂ ਬਨੋਆਯਾ ਹਾ।
- (ਗ) ਇਸ ਮੈਹਲ ਗੀ ਮ੍ਯੂਜਿਯਮ ਬਨਾਨੇ ਲੇਈ ਹਰਿ-ਤਾਰਾ ਟ੍ਰਸਟ ਗੀ ਸੌਂਪੀ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ।
- (ਘ) ਇਸ ਮ੍ਯੂਜਿਯਮ ਚ ਇਕ ਲਕਖ ਕਤਾਬਾਂ ਨ।
- (ਙ) ਇਸ ਦਾ ਤੁਦਘਾਟਨ ਬਸਾਖੀ ਆਹਲੇ ਰੋਜ 1975 ਈ. ਚ ਹੋਆ ਹਾ।

ਤੁਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਸ਼ੁਦਧ ਰੂਪੇਂ ਚ ਲਿਖੋ :-

ਰਾਜਮਾਂਗ	.....	ਮਾਡਾਂ	.....
ਆਲਿਸ਼ਾਨ	.....	ਪੀਚਛੇ	.....
ਮੈਹਲ	.....	ਸੁਗਰਿਆਸ	.....
ਧਰਮਪਲਿ	.....	ਸੀਲਪਕਾਰ	.....

ਤੁਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼੍ਰੇਈ ਹਿੱਜੋਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਈ ਲੇਖਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਈ ਦਿਯੇਂ ਵਿਕਿਤਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਹਾਂਦੇ ਹੋਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਹੋਰ ਬੀ ਖਾਸ ਥਾਹਰੋਂ, ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ, ਨਦਿਆਂ, ਪਾਣੀਆਂ, ਦਰੇਅਏਂ, ਨੇਤਾਏਂ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਨਾਂਡ ਦਸਦੇ ਹੋਈ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਆਂ ਗੀ ਵਿਕਿਤਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਪਕਕਾ ਕਰਾਨ।

ਦੋਸਤ	ਛਿੜ੍ਹ	ਚਰਦਾ	ਭਰਮਾਨਾ
ਬਿ'ਲਨਾ	ਫਾਹੀ	ਚਾਲ	ਆਡ
ਛੱਡਕਨਾ	ਸੈਹਵਨ	ਤਰਕੀਬ	ਬੇਸਲਾ
ਚਿਤ	ਫਸਲ	ਹਾਲਤ	ਦੁਖੀ

ਇਕ ਬਾਰੀ ਦੀ ਗਲਲ ਏ ਇਕ ਹਿਰਣ ਤੇ ਕਾਂ ਬਡੇ ਪਕਕੇ ਦੋਸਤ ਹੈ। ਓਹ ਅਪਨਾ ਛਿੜ੍ਹ ਭਰਨੇ ਆਸਟੈ ਰੋਜ ਸਕੇਂ ਜੰਗਲੈ ਚਨਿਕਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਹਿਰਣ ਜਾਡੇ ਚਚਰਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਹਾ ਤੇ ਕਾਂ ਕੁਸੈ ਕੂਹਟੇ ਪਰ ਬੇਹਿਥੈ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਹਾ। ਪਰ ਜਦੂਂ ਕੁਤੈ ਸ਼ੋਰ ਜਾਂ ਚਿਤਤਰਾ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਾਂ ਜੋਰੇਂ-ਜੋਰੇਂ ਕਾਂ-ਕਾਂ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌੰਦਾ। ਹਿਰਣ ਕਾਂ ਦੀ ਬਾਜ ਸੁਨਦੇ ਗੈ ਨਸ਼੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾ। ਇਕ ਗਿਫ਼ਤ ਤੰਦੀ ਪਕਕੀ ਦੋਸਤੀ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਸਡ਼ਦਾ ਹਾ। ਤਨ ਤੰਦੀ ਦੋਸਤੀ ਤ੍ਰੋਡਨੇ ਦੀ ਸੋਚੀ। ਤਉ ਹਿਰਣੈ ਕਨੈ

दोस्ती पाई लई। उसी अपनी मिट्टी-मिट्टी गल्लें च भरमाई लेआ। हिरण गिदड़ा दियें गल्लें च आई गेआ।

पैहले गै दिन गिदड़ उसी इक खेतरा च लेई गेआ। दौनें रज्जियै फसल चरी। फसल चरने बाद गिदड़ उस फसला च बि'लन लगी पेआ। सारी फसल मलियै रक्खी दित्ती। फसला दी हालत दिकिख्यै करसान बड़ा

दुखी होआ उ'न्नै खेतरा च फाही लाई ओड़ी तां जे जेहड़ा पशु आवै, ओह फसी जाऊ। दुए दिन गिदड़ हिरणा गी फही उस्सै खेतरा च लेई गेआ। हिरण गिदड़ा दी चाल नेई समझी सकेआ। उसनै छाल मारी ते आड़ टप्पियै खेतरा च जाई पुज्जा। थोहड़ा जनेहा अग्गें पुजदे गै हिरण फाही च फसी गेआ। गिदड़ पिच्छें खड़ोता रेहा। हिरण बथ्हेरा छड़केआ। उसनै गिदड़ा गी बचाने आस्तै बी आखेआ पर गिदड़ एह गल्ल आखियै पिच्छें होई गेआ, “भ्रावा तूं ते फसी गेआ ऐं तुगी बचांदे-बचांदे हून में बी फसी जाड।” हिरण सारी रात तड़फदा रेहा। दिन चढ़दे न्हेरै-न्हेरै सैहबन गै ओहदा पैहला दोस्त कां

आई गेआ। ओह दोस्ता दी हालत दिक्खियै बड़ा दुखी होआ। गिद्ध छप्पयै सब किश दिक्खा दा हा। हिरण बोल्लेआ, “दोस्ता लोऽ होंदे गै खेतरा दे मालका नै आई जाना ऐ ते मिगी मारी ओड़ना ऐ। तूं कुसै चाल्ली मेरी मदद कर।” कां बोल्लेआ, “दोस्ता में तुगी फाही शा ते नेई छड़काई सकदा पर तुगी इक तरकीब दस्सनां। ध्यानै कन्नै सुन। जिसलै करसान आइयै तेरी फाही खोहलग उसलै तूं घेसला बनी जायां ते बिल्कुल नेई हिल्लेआं। ओह तुगी लहाई-लहाइयै दिक्खाग, तूं बिल्कुल नेई हिल्लेआं। जिसलै ओह तुगी मोए दा समझियै चली जाग तां में कां-कां करड, तूं उट्ठियै नस्सी जायां।” हिरणा ने ठीक उ'आं गै कीता। पर जिसलै करसाना ने हिरणा गी नसदे दिक्खेआ तां उ'न्नै हत्था च पगड़े दे मुट्टे जनेह सोटे गी बगाही मारेआ। इन्ने च उत्थै छप्पे दे गिद्ध ने मूँह बाहर कड़ियै दिक्खेआ ते ओह सोटा ओहदे सिरै गी जाई बज्जा। गिद्ध उत्थै गै चित्त मरी गेआ।

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

(क) कां हिरणै गी दुए जानवरें शा खबरदार करने लेई केह करदा हा?

- (ਖ) ਗਿਫ਼ਡੈ ਦੇ ਮਨੋਮਨ ਸਫ਼ਲੇ ਦਾ ਕਹੁ ਕਾਰਣ ਹਾ ?
- (ਗ) ਗਿਫ਼ਡ ਹਿਰਣੈ ਗੀ ਕੁਤੱਥੈ ਲੇਈ ਗੇਆ ?
- (ਘ) ਹਿਰਣੈ ਦੇ ਫਸੀ ਜਾਨੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗਿਫ਼ਡੈ ਕੇਹ ਆਖਿਧੈ ਓਹਦੀ ਮਦਦ ਨੇਈ ਕੀਤੀ ?
- (ਙ) ਕਾਂ ਨੈ ਹਿਰਣੈ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਕੀਤੀ ?
- (ਚ) ਗਿਫ਼ਡੈ ਗੀ ਧੋਖਾ ਕਰਨੇ ਦਾ ਕਹੁ ਫਲ ਮਿਲੇਆ ?

ਉਦੇਸ਼ਿਤ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. (ਕ) ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਜੰਦਾ-ਜੰਦੇ

ਦਿਖਦਾ-ਦਿਖਦੇ

ਭਰਮਾਂਦਾ-ਭਰਮਾਂਦੇ

.....

.....

.....

ਮਾਰਦਾ-ਮਾਰਦੇ

ਪਾਂਦਾ-ਪਾਂਦੇ

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ : ਕ੍ਰਿਯਾ ਚ ਵਚਨ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ।

- (ਖ) ਮਾਰਨਾ :- ਮਾਰਦਾ, ਮਾਰੇਆ, ਮਾਰਗ

ਚਰਨਾ :- ਚਰਦਾ, ਚਰੇਆ, ਚਰਗ

ਚਲਨਾ :- ਚਲਦਾ, ਚਲੇਆ, ਚਲਗ

ਸਫ਼ਲਨਾ :- ਸਫ਼ਲਦਾ, ਸਫ਼ਲੇਆ, ਸਫ਼ਲਗ

ਉਦੇਸ਼ਿਤ : ਕ੍ਰਿਯਾ ਚ ਕਾਲ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਵੋ :-

ਤਰਕੀਬ .....

ਜਾਡ .....

ਦੋਸਤੀ	.....
ਖੇਤਰ	.....
ਚਾਲ	.....
ਸਮਝਨਾ	.....
ਧੋਖਾ	.....
ਬਚਾਨਾ	.....

ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ : ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚਾ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਿਯੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੁਰ ਕਰੋ :-

(ਕ) ਗਿਫ਼ਡੈ ਤੰਦੀ ..... ਤ੍ਰੋਡਨੇ ਦੀ ਸੋਚੀ।

(ਦੁਸ਼ਮਨੀ / ਦੋਸਤੀ)

(ਖ) ਫਸਲਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਕਿਖਾਇ ਕਰਸਾਨ ਬੜਾ ..... ਹੋਆ। (ਖੁਸ਼ / ਦੁਖੀ)

(ਗ) ਹਿਰਣ ਗਿਫ਼ਡਾ ਦੀ ਚਾਲ ਨੇਈ ..... ਸਕੇਆ।

(ਸਮਝੀ / ਦਿਕਖੀ)

(ਘ) ਗਿਫ਼ਡ ..... ਸਥ ਕਿਸ਼ ਦਿਕਖਾ ਦਾ ਹਾ।

(ਛਿਪਿਯੈ / ਸਾਮਨੈ ਆਨਿਯੈ)

(ਙ) ਦੋਸਤਾ ਮੌਂ ਤੁਗੀ ..... ਚਾ ਨੇਈ ਛੁਡਕਾਈ ਸਕਦਾ।

(ਫਾਹੀ / ਪਿੰਜਰੇ)

ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ : ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਇਨ੍ਹੋਂ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਫਾਈ .....
ਸੈਵਨ

ਤਕਰੀਬ	.....
ਬਿਲਨ	.....
ਜੇਹੜਾ	.....
ਗਿਦੜ	.....
ਸਮਜੀ	.....
ਚਿਤਰਾ	.....
ਨੇਰੈ–ਨੇਰੈ	.....
ਬੋਲੇਆ	.....

ਤਵਦੇਸ਼ : ਸ਼ੁਦਧ ਹਿੜ੍ਜੇਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਟੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ ਕਾਂ, ਗਿਦੜ, ਹਿਰਣ, ਕਰਸਾਨ, ਬੂਹਟਾ, ਖੇਤਰ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦ ਜਾਤਿਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾ ਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਵਕਿਤਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਜਾਤਿਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦਾ ਜ਼ਾਨ ਕਰਾਨ।

ਤ੍ਰੇਲ	ਨਮੀਂ	ਮਾਤਰਾ	ਫੁੰਗ
ਮਲੈਮ	ਸਤਹ	ਨੁਕਤਾ	ਸੇਜਲ
ਸਮੱਕਰ	ਪਗਡ਼ਿਂਡੀ	ਰਿਸਨਾ	ਕੁੰਗਲਾ

ਤੁਸ ਸੋਚਦੇ ਹੋਗੇਓ ਜੇ ਤ੍ਰੇਲ ਪੌਨਾ ਆਮ ਜਨੇਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲਲ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਮਤਾ ਸਮਝਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇਈ। ਜਦਕੇ ਇਸ ਗਲਲੈ ਬਾਰੈ ਬਡੇ ਚਿਰੈ ਤਗਰ ਗਲਤ ਫੈਹਮਿਆਂ ਰੇਹਿਯਾਂ ਜੇ ਤ੍ਰੇਲ ਅਸਲ ਚ ਹੈ ਕੇਹ ਏ ਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੱਥ ਕਿਨ੍ਹਿਆਂ ਗੈ ਕਤਾਬਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਜਾਈ ਚੁਕੀ ਦਿਧਾਂ ਨ।

ਗ੍ਰੀਕ ਫਲਾਸਫਰ ਅਰਸ਼੍ਟੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੋਲਾ ਲੇਇਧੈ ਅਜ਼ੈ ਕੋਲਾ 200 ਸਾਲ ਪੈਹਲੇਂ ਤਗਰ ਇਧੈ ਸੋਚੇਆ ਜਂਦਾ ਹਾ ਜੇ ਤ੍ਰੇਲ 'ਪੌਂਦੀ' ਏ, ਬਰਖਾ ਆਂਗਰ। ਪਰ ਤ੍ਰੇਲ 'ਪੌਂਦੀ' ਬਿਲਕੁਲ ਨੇਈ। ਬੂਹਟੇਂ ਦੇ ਪਤਤੇਂ ਤੱਥ ਲਭਨੇ ਆਹਲੀ ਆਮ ਤ੍ਰੇਲ ਅਸਲ ਚ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਤ੍ਰੇਲ ਹੈ ਗੈ ਨੇਈ।

ਤ੍ਰੇਲਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਸਮਝਨੇ ਲੇਈ ਪੈਹਲੇਂ ਅਸੇਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਆਹਲੀ ਬਹਾਊ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਕਿਥਾ ਜਾਨਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ। ਸਾਰੀ ਬਹਾਊ ਚ ਨਮੀਂ ਜਾਂ ਸੇਜਲ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਤਤੀ ਬਹਾਊ ਚ

ਸੇਜਲਾ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਠੰਡੀ ਬਹਾਊ ਕੋਲਾ ਕਿਸਾ ਬਦਧ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਤਤੀ ਬਹਾਡ ਜਿਸਲੈ ਕੁਸੈ ਠੰਡੀ ਸਤਹ ਆਹਲੀ ਚੀਜਾ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਚ ਔਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਬਹਾਊ ਦਾ ਕਿਸਾ ਹਿਸ਼ਾ ਜਮ੍ਮੀ ਜੰਦਾ ਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਚ ਮਜੂਦ ਸੇਜਲ ਉਸ ਸਤਹ ਤੱਥ ਪਾਨੀ ਦਿਯੇ ਨਿਕਿਕਿਧੇਂ ਫੁਂਗੇਂ ਚ ਬਦਲੀ ਜੰਦੀ ਏ। ਇਥੈ ਤ੍ਰੇਲ ਏ।

ਇਕ ਸਤਹ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਤਾਪਮਾਨ ਤਗਰ ਠੰਡਾ ਹੋਨਾ ਜਰੂਰੀ ਏ। ਇਸ ਖਾਸ ਤਾਪਮਾਨ ਗੀ “ਦ ਡਾਈ ਪੋਆਇੰਟ” ਆਖਾਦੇ ਨ। ਤਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੱਥ ਜੇਕਰ ਤੁਸ ਕੁਸੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਗਲਾਸਾ ਚ ਜਾਂ ਕੁਸੈ ਹੋਰ ਚਮਕੀਲੀ ਤੇ ਮਲੈਮ ਸਤਹ ਆਹਲੀ ਧਾਤੁ ਦੇ ਗਲਾਸਾ ਚ ਪਾਨੀ ਪਾਇਥੈ ਰਕਖੋ ਤਾਂ ਜਰੂਰੀ ਨੇਈ ਜੇ ਗਲਾਸਾ ਤੱਥ ਤ੍ਰੇਲ ਆਈ ਜਾਡ। ਫਹੀ ਭਾਮੇਂ ਤੁਸ ਗਲਾਸਾ ਚ ਬਫ਼ ਪਾਈ ਦੇਓ ਤੇ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ ਤ੍ਰੇਲ ਫਹੀ ਬੀ ਨੇਈ ਆਵੈ, ਤਸਲੇ ਤਗਰ ਜਿਸਲੇ ਤਗਰ ਕੇ ਗਲਾਸਾ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਸਤਹ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਇਕ ਖਾਸ ਨੁਕਤੇ ਕੋਲਾ ਖਾਲੀ ਨੇਈ ਆਈ ਜਾਡ।

ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੱਥ ਤ੍ਰੇਲ ਕਿਧੁਂ ਬਨਦੀ ਏ? ਇਸਦੇ ਲੇਈ ਪੈਹਲੋਂ ਤੇ ਸੇਜਲ ਭਰੋਚੀ ਬਹਾਡ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਦੀ। ਫਹੀ ਇਸ ਬਹਾਊ ਦਾ ਕੁਸੈ ਠੰਡੀ ਸਤਹ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਚ ਔਨਾ ਜਰੂਰੀ ਏ। ਭੁਜਾਂ ਜਾਂ ਫਹੀ ਪਗਡਿਂਡਿਧੇਂ ਤੱਥ ਤ੍ਰੇਲ ਨੇਈ ਔਂਦੀ, ਕੀ ਜੇ ਏਹ ਸੂਰਜ ਢਲਨੇ ਬਾਦ ਬੀ ਮਤਾ ਚਿਰ ਤਸਦੀ ਗਮੀ ਕਨੈ ਤਪੇ ਦੇ ਰੌਂਹਦੇ ਨ। ਪਰ ਤ੍ਰੇਲ ਘਾਡ ਜਾਂ ਪਤ਼ਰੋਂ ਪਰ ਆਈ ਸਕਦੀ ਏ, ਜੇਹਡੇ ਠੰਡੇ ਹੋਈ ਗੇਦੇ ਹੋਨ।

ਜਿ'ਧਾਂ ਕੇ ਅਸੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਗੈ ਆਖੇਆ ਜੇ ਜੇਹੜੀ ਤ੍ਰੇਲ ਅਸੇਂ ਗੀ ਪਤ਼ਰੇਂ ਤੱਥ ਲਭਦੀ ਏ, ਓਹ ਸਾਰੀ ਤ੍ਰੇਲ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ? ਤਿੰਨੀ ਬਜਹ ਏਹ ਏ ਜੇ ਪਤ਼ਰੇਂ ਤੱਥ ਲਭਨੇ ਆਹਲੀ ਨਮੀਂ ਦਾ ਥੋਹੜਾ ਹਿੱਸਾ ਬੇਸ਼ਕਕ ਤ੍ਰੇਲ ਹੋਂਦੀ ਏ ਪਰ ਮਤਾ ਹਿੱਸਾ ਤੇ ਕੋਈ ਬਾਰੀ ਸਾਰਾ ਗੈ ਹਿੱਸਾ ਬੂਹਟੇਂ ਦਾ ਅਪਨਾ ਪਾਨੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਪਤ਼ਰੇਂ ਦੇ ਰੁਆਏਂ ਚਾ ਪਾਨੀ ਰਿਸੀ-ਰਿਸਿਧੈ ਬਾਹਰ ਔਂਦਾ ਰੈਂਹਦਾ ਏ। ਏਹ ਤਿੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਤੈਹਤ ਬੂਹਟੇ ਜਾਂਡੇ ਰਾਹੋਂ ਪਾਨੀ ਖਿਚਵਧੈ ਪਤ਼ਰੇਂ ਗੀ ਪਯਾਂਦੇ ਰੈਂਹਦੇ ਨ। ਏਹ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਦਿਨੋਂ ਬੇਲਲੈ ਚਾਲੂ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਕੁਂਗਲੇ ਪਤ਼ਰ ਸੂਰਜੈ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਗਮੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਨੇ ਰੈਹਨ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਏਹ ਰਾਤੀ ਤਗਰ ਚਲਦੀ ਰੈਂਹਦੀ ਏ।

ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾ ਹਿੱਸੇਂ ਚ ਤ੍ਰੇਲ ਇੱਨੀ ਪਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਕਟ੍ਠੀ ਕਰਿਧੈ ਚਛਚ੍ਚੇਂ ਚ ਭਰੀ ਲੈਤੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਪਾਨੀ ਡੰਗੇਂ ਗੀ ਪਲਾਨੇ ਲੇਈ ਇਸ਼ਟੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-
  - (ਕ) ਪਾਠ ਚ ਕੇਹੜੇ ਗ੍ਰੀਕ ਫਲਾਸਫਰ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੋਏ ਦਾ ਏ?
  - (ਖ) ਤ੍ਰੇਲ ਕਿ'ਧਾਂ ਬਨਦੀ ਏ?
  - (ਗ) “ਦ ਡਿਊ ਪੋਆਇੰਟ” ਦਾ ਕੇਹ ਅਰਥ ਏ?
  - (ਘ) ਭੁਜਾਂ ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ ਪਾਗਡਿਯੋਂ ਪਰ ਤ੍ਰੇਲ ਕੀ ਨੇਈ ਔਂਦੀ?

(ਡ) ਸੂਰਜੈ ਦੀ ਗਮ੍ਭੀ ਸ਼ਾ ਪਤਾਰੇਂ ਗੀ ਬਚਾਨੇ ਲੇਈ ਬੂਹਟੇਂ ਚ ਹੋਨੇ
ਆਹਲੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਤ੍ਰੇਲ	ਫਲਾਸਫਰ	ਮਾਤਰਾ	ਸੇਜਲ	ਤਾਪਮਾਨ
.....	.....	.....	.....	.....
ਪਗਡੰਡੀ	ਨਮ੍ਰਾ	ਪ੍ਰਕਿਧਾ	ਬਰਦਾਸ਼ਤ	ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ
.....	.....	.....	.....	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਢੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਧ ਬਨਾਓ :-

ਤ੍ਰੇਲ	.....
ਗਲਤ ਫੈਹਮੀ	.....
ਪਤਾਰ	.....
ਮਜੂਦ	.....
ਮਲੈਮ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਾਕਧ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਪੁਰ ਕਰੋ :-

- (ਕ) ਤਤੀ ਬਾਊ ਚ ਸੇਜਲਾ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਠੰਡੀ ਬਾਊ ਕੋਲਾ ਕਿਥ ...
..... ਹੋਂਦੀ ਐ। (ਬਣ / ਬਢ)
- (ਖ) “ਦ ਡ੍ਰੂ ਪੋਆਇੰਟ” ਇਕ ਖਾਸ ..... ਗੀ ਆਖਦੇ ਨ।
(ਗਤਿ / ਤਾਪਮਾਨ)
- (ਘ) ਪਤਾਰੇਂ ਦੇ ਰੁਆਏਂ ਚਾ ..... ਰਿਸੀ-ਰਿਸੀ ਬਾਹਰ ਔਂਦਾ

ਰੌਹਦਾ ਏ। (ਭਾਫ / ਪਾਨੀ)

- (ਡ) ਕੂਹਟੇ ..... ਰਾਹੋਂ ਪਾਨੀ ਖਿਚਿਚਾਈ ਪੜਾਂਦੇ ਨ।
(ਫੁਲਾਂ / ਜਾੜੇ)

ਤਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਸ।

5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਗੀ ਸ਼ੁਦਧ ਕਰਿਯੈ ਲਿਖੋ :-

ਕੂਦਰਤ	.....
ਬੀਲਕੁਲ	.....
ਤਰੇਲ	.....
ਪਾਨੀ	.....
ਸਮਾਰਕ	.....
ਮਜੁਦ	.....
ਸ਼ਿਸ਼ਾ	.....
ਚਮਕਿਲਾ	.....

ਤਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਨ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਤ੍ਰੈਲ, ਬਰਖਾ, ਛਾਡ, ਨਮੀਂ, ਸੇਜਲ, ਫੁੰਗ ਆਦਿ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸੰਜਾਂ ਨ।
ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਥੈ ਜਨੇਹਿਯੇ ਪੁਲਿੰਗ ਸੰਜਾਏਂ
ਦਿਯਾਂ ਮਸਾਲਾਂ ਦੇਇਥੈ ਸੰਜਾਏਂ ਬਾਰੈ ਵਿਦਾਰਥੀਯੇ ਦਾ ਲਿੰਗ-ਜਾਨ ਬਧਾਨ।
ਜਿਥਾਂ ਪਾਡ ਪੁਲਿੰਗ, ਝੀਲ (ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ)।

त्रेहाया

खीर

अकल

डोआरी

नींदा

समस्या

पानी

कँकर

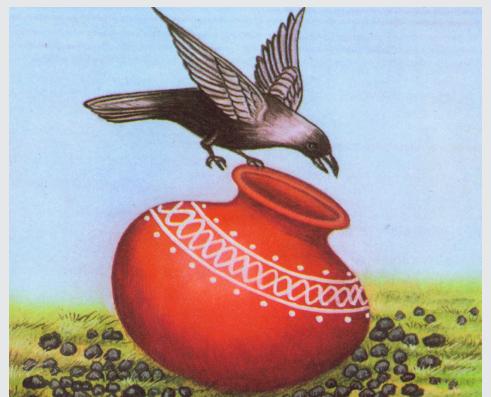
जुगत

फामां

घड़ा

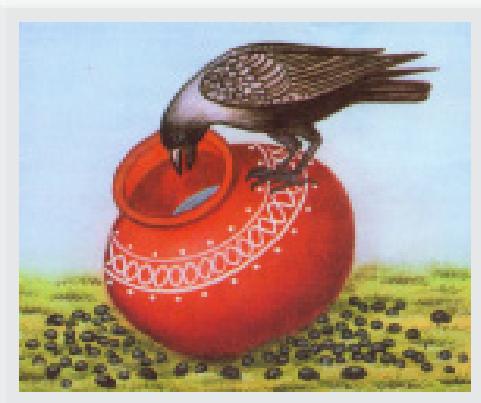
अग्गे-पिच्छे

इक बारी त्रेहाया कांड,
सोचै कि 'यां त्रेह मटांड।
इद्धर-उद्धर भरी डोआरी,
अग्गे-पिच्छे नजर बी मारी।

नेई लब्भा पानी दा नांड,
सोचै हून में कु'त्थै जांड।
उड्हरी-उड्हरी होआ फामां,
खीर इक थां बैठा फही छामां।

नजर उत्थै घड़े पर पेई,
सोचै जाइयै दिक्खां सेही।
दिक्खोआ पानी बड़ा हा नींदा,
इस करी ओह कि 'यां पींदा ?

रंग भामें ऐ कां दा काला,
होंदा ऐ पर अकली आहला।
समस्या दी तैह तक पुज्जी,
जुगत उसी फही इक ही सुज्जी।

निकके-निकके कैंकर चुकके,
घडे च बारी-बारी सु'ट्टे।
पानी उपर आया पुज्जी,
पीऐ पानी गेआ ओह उड्डी॥

अभ्यास

1. हेठ दित्ते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-
 (क) कां कैहदी तपाशा च उडुरा दा हा ?
 (ख) 'कां अकली आहला हा', कवि दे इस कथन दी पुश्टी करो।
 (ग) कां गी केह जुगत सुज्जी ही ?
 उद्देश्य : पाठ दा चेता दर्हाना।
2. कविता चा इकै नेह सुरें आहले शब्दे गी लिखो :-
 जि 'यां :- 'डोआरी, मारी'
 (क) कां .....
 (ख) फामां .....
 (ग) पेई .....

- (ਬ) ਨੰਦਾ .....
 (ਡ) ਕਾਲਾ .....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸੁਰ-ਜਾਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਦਿਯੇ ਪੰਗਤਿਯੋਂ ਗੀ ਤੰਦੀ ਤੁਕਬੰਦੀ ਆਹਲੀ ਦੂੰਝ ਪੰਗਤੀ ਜੋੜਦੇ ਹੋਈ ਪੂਰਾ ਕਰੋ :-

ਜਿ 'ਧਾਂ' :- ਇਕ ਬਾਰੀ ਤ੍ਰੇਹਾਧਾ ਕਾਂ
 ਸੋਚੈ ਕਿ 'ਧਾਂ' ਤ੍ਰੇਹ ਮਟਾਂ।

- (ਕ) ਤੁੜੂਰੀ-ਤੁੜੂਰੀ ਹੋਆ ਫਾਮਾਂ,
 .....
 (ਖ) ਦਿਕਖੇਆ ਪਾਨੀ ਬਡਾ ਹਾ ਨੰਦਾ,
 ..... |

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਿਸ਼ੇ-ਜਾਨ ਤੇ ਸੰਮਰਣ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

(ਕ) ਦਿਕਖਨਾ	ਦਿਕਖੇਆ
.....	.....
ਪੀਨਾ	ਪੀਤਾ
.....	.....
ਸੋਚਨਾ	ਸੋਚੇਆ
.....	.....
ਤੁੜੁਨਾ	ਤੁੜ੍ਹੇਆ
.....	.....
(ਖ) ਇੜਹਰ	ਅਗੇ
.....	.....

ਪਿਛੋਂ   ਕੁਤੰਥੈ

....

ਦਿਕਖਨਾ   ਪੁਜ਼ਜਨਾ

....

ਸੁਹੁਨਾ   ਤਡੁਨਾ

....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : (i) ਕ੍ਰਿਆਏਂ ਦੀ ਕਾਲ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਨਾ।

(ii) ਪਢਨੇ, ਤਚਚਰਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਪਾਨੀ, ਕੁਤੰਥੈ, ਆਹਲਾ, ਓਹ, ਲਬਹਾ,
ਕੈਂਕਰ, ਘੜਾ, ਤ੍ਰੇਹਾਯਾ, ਮਟਾਂਡ, ਤਾਪਰ

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼੍ਰੇਈ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆ ਬਨਾਓ :-

ਤ੍ਰੇਹ   .....

ਪਾਨੀ   .....

ਘੜਾ   .....

ਕਾਂ   .....

ਰੰਗ   .....

ਕਾਲਾ   .....

ਅਕਲ   .....

ਨਿਕਕਾ   .....

ਕੈਂਕਰ   .....

ਤਡੁਆ   .....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਾਕਿਆ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

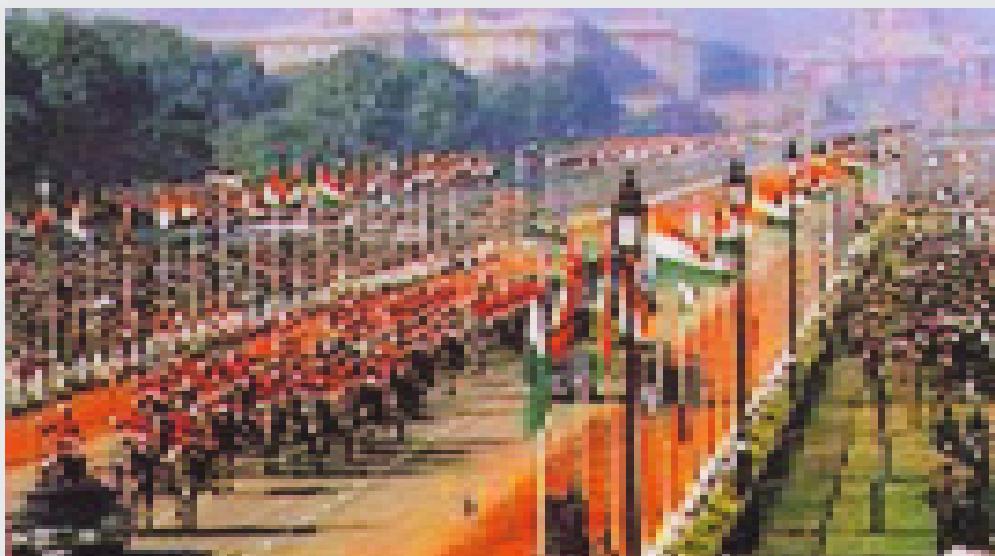
इस पाठ च त्रेहाया, फामां, नींदा, काला बगैरा विशेशन शब्द बरतोए दे न। अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह् विद्यार्थियें गी 'विशेशन' दे बारे च जानकारी देन ते होर उदाहरण देइयै उंदी जानकारी गी बधान।

धूम-धाम
राजधानी
समारोह
सुआगत

सलामी
उपाधियां
सम्मानत
तरंगा

रियासत
भाँकियां
दीपकमाला
भंडा

सैनिक
फौजी
बगधी
परेड

छब्बी जनवरी साढ़ा इक राशट्री तेहार ऐ। इसगी 'गणतंत्र दिवस' बी आखेआ जंदा ऐ।

एह दिन भारत दी हर रियासता च बड़ी धूम-धाम कन्नै मनाया जंदा ऐ। पर देशै दी राजधानी दिल्ली च छब्बी जनवरी

ਮਨਾਨੇ ਦੀ
ਸ਼ਾਨ ਨਰਾਲੀ
ਗੈ ਹੋਂਦੀ ਏ।
ਇਸ ਦਿਨ ਇਕ
ਬਡਾ ਬਡਾ
ਸਮਾਰੋਹ
ਇੰਡਿਆ-ਗੇਟ
ਲਾਗੈ ਮਨਾਯਾ
ਜਂਦਾ ਏ।

ਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤਿ ਹੋਰ ਇਕ ਬਗਬੀ ਚ ਬੇਹਿਧੈ ਸਮਾਰੋਹ ਆਹਲੇ
ਥਾਹਰ ਜਂਦੇ ਹੇ, ਪਰ ਅਜ਼ਕਲ ਮੋਟਰਕਾਰਾ ਚ ਬੇਹਿਧੈ ਜਂਦੇ ਨ। ਤੁੰਦਾ
ਸੁਆਗਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਤ੍ਰੌਨੇਂ ਸੇਨਾਏਂ — ਥਲਸੇਨਾ, ਵਾਯੁਸੇਨਾ ਤੇ
ਜਲਸੇਨਾ — ਦੇ ਚੀਫ਼, ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤ੍ਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਨ੍ਨੇ-ਪਰਮਨ੍ਨੇ ਦੇ ਲੋਕ
ਮਜੂਦ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤਿ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਸਲਾਮੀ ਮੰਚ ਪਰ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ।
ਰਾ਷ਟ੍ਰਪਤਿ ਹੋਰੋਂ ਗੀ 31ਏਂ ਤੋਫੇਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦਿੱਤੀ ਜਂਦੀ ਏ। ਤਰੰਗ ਭੰਡਾ
ਚਾਢੇਆ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਸੈਨਿਕ-ਬੈਂਡ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਗਾਨ ਦੀ ਧੁਨ ਬਜਾਂਦਾ ਏ।
ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਕੀਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਗੀ ਬਛਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਆਸਤੈ ਉਪਾਧਿਧੋਂ ਤੇ ਇਨਾਮਾਂ
ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ।

ਫ਼ਹੀ ਮਾਰ੍ਚ-ਪਾਸਟ ਤੇ ਭਾਂਕਿਧੋਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਂਦਾ ਏ।
ਮਾਰ੍ਚ-ਪਾਸਟ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤਿ ਹੁੰਦੇ ਸਾਮਨੇ ਦਾ ਸਲਾਮੀ ਦਿੰਦੇ

ਹੋਈ ਲੰਘਦੇ ਜੰਦੇ ਨ। ਇਸ ਜਲ੍ਹਸੈ ਚ ਕੇਈ ਕਿਸਮੇਂ ਦੇ ਜੰਗੀ ਹਥਧਾਰੇਂ, ਤੋਪੇਂ-ਟੈਂਕੇਂ, ਮਿਸਾਇਲੇਂ, ਹਵਾਈ ਜ਼ਹਾਜ਼ੇਂ ਆਦਿ ਗੀ ਦਰਸ਼ਾਯਾ ਜੰਦਾ ਐ। ਇਸੀ ਦਿਕਿਖਿਆਂ ਦੇਸ਼ਬਾਸਿਯੇਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਐ।

ਸੈਨਿਕ ਪਰੇਡਾ ਦੇ ਸਾਡੇ ਬੁਡੇ-ਸੁਆਰ, ਊਂਟ-ਸੁਆਰ, ਸੇਨਾ, ਨੇਸ਼ਨਲ ਕੈਡਟ ਆਦਿ ਦੇ ਯੁਨਿਟਾਂ ਦੀ ਪਰੇਡ ਹੋਂਦੀ ਐ। ਭਾਦਰੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਲੈਨੇ ਆਹਲੇ ਬਚਚੇਂ ਗੀ ਬੀ ਹਾਥੀ ਪਰ ਭਾਲਿਆਂ ਸਲਾਮੀ ਮੰਚ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਆ ਲੰਘਾਯਾ ਜੰਦਾ ਐ। ਰਿਯਾਸਤਾਂ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਤਰਕੀ ਕਨੈ ਸਰਬਂਧਤ ਝੰਕਿਆਂ ਬੀ ਕਡਿਛਿਆਂ ਜੰਦਿਆਂ ਨ।

ਛੱਡੀ ਜਨਵਰੀ ਗੀ ਰਿਯਾਸਤਾਂ ਦੇ ਆਪੇ-ਅਪਨੇ ਗਰੰਚਾਰ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਲਾਮੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤਿ-ਭਵਨ, ਗਰੰਚਾਰ ਹਾਊਸ ਤੇ ਹੋਰਨੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਪਰ ਦੀਪਕ-ਮਾਲਾ ਕੀਤੀ ਜੰਦੀ ਐ। ਸ'ਆਂ ਬੇਲਲੈ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹ-ਪਾਨੀ ਲੇਈ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤਿ-ਭਵਨ ਤੇ ਗਰੰਚਾਰ-ਭਵਨੋਂ ਚ ਬੁਲਾਯਾ ਜੰਦਾ ਐ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-
  - (ਕ) ਛੱਡੀ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੀ ਹੋਰ ਕੇਹੜੇ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਜਾਨੇਅ ਜੰਦਾ ਐ?
  - (ਖ) ਦਿਲਲੀ ਚ ਇਸ ਦਿਨ ਭੰਡਾ ਚਾਫ਼ਿਆਂ ਮਾਰਚ-ਪਾਸਟ ਪਰੇਡ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਕੁਨ ਲੈਂਦਾ ਐ?

- (ग) समारोह आहले थाहर राष्ट्रपति हुंदा सुआगत कु'न लोक करदे न ?
- (घ) छब्बी जनवरी दियें भांकियें च केह किश दस्सेआ जंदा ऐ ?
- (ङ) ब्हादरी दा इनाम हासल करने आहले बच्चे गी कोहदे उपर ब्हालियै जलूस दस्सेआ जंदा ऐ ?
- (च) रियासता च छब्बी जनवरी पर सलामी कु'न लैंदा ऐ ?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दर्हाना ।

2. हेठ दित्ते दे शब्दें चा स्हेई शब्द तालियै वाक्य पूरे करो :-
रियासत, सलामी, राश्ट्रपति, फौजी, सुआगत
- (क) ..... होरें गी 31एं तोफें दी सलामी दित्ती जंदी ऐ ।
- (ख) हर ..... च बडी धूम-धाम कन्नै मनाया जंदा ऐ ।
- (ग) उंदा ..... करने आस्तै त्रौनें सेनाएं दे चीफ़ .....
.... लोक होंदे मजूद न ।
- (घ) ओह राश्ट्रपति होरें गी ..... मंच पर लेई जंदे न ।
- (ङ) देशबासियें गी अपनी ..... ताकत दा पता लगदा ऐ ।

उद्देश्य : स्हेई शब्दें कन्नै वाक्य-पूर्ति दा अभ्यास ।

3. हेठ दित्ते दे शब्दें गी पढ़ो, लिखो ते समझो :-
- (क) उपाधियां रियासतां सेनां भांकियां इमारतां
....

(ਖ)	ਬਾਦਰੀ	ਸਲਾਮੀ	ਬਾਬੀ	ਹਵਾਈ
	.....	.....	.....	.....
(ਗ)	ਸਰਕਾਰੀ	ਫੌਜੀ	ਰਾਸ਼ਟਰਪਤਿ	ਮੰਤ੍ਰੀ
	.....	.....	.....	.....
(ਘ)	ਜਨਵਰੀ	ਸੈਨਿਕ	ਨਰਾਲੀ	ਛੜ੍ਬੀ
	.....	.....	.....	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਪਢਨੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦਾ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ :-

ਧੂਮ-ਧਾਮ	.....
ਭਾਂਕਿਆਂ	.....
ਰਾਜਧਾਨੀ	.....
ਝੰਡਾ	.....
ਸੁਆਗਤ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਸ਼੍ਰੇਈ ਰੂਪੋਂ ਚ ਲਿਖੋ :-

ਬਾਗੀ	.....
ਸੇਨਕ	.....
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤਿ	.....
ਸਵਾਗਤ	.....
ਚਾਂਕਿਆਂ	.....
ਬਾਦਰੀ	.....
ਸਮਾਨਤ	.....
ਫੌਜੀ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਸ਼੍ਰੇਈ ਹਿਜ਼ੋਂ ਦਾ ਜਾਨ।

अध्यापकें आस्तै निर्देष

इस पाठ च तरंगा, झंडा, कारनामा आदि आकारांत पुलिंग शब्द ते
नराली, सलामी, झांकी बगैरा ईकारांत स्त्रीलिंग शब्द बरतोए दे न।
अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह इंदे बहुवचन बनाने दा अभ्यास करान।

जि 'यां :-

तरंगा

तरंगे

नराली

नरालियां

झंडा

झंडे

सलामी

सलामियां

कारनामा

कारनामे

झांकी

झांकियां

होर उदाहरण बी देन।

ਖੁਦਾਈ

ਕਂਧਾਂ

ਠੀਕਰੇ

ਮਨਕੇ

ਸਿਕਕਾ

ਦਸ਼ਾ

ਰਕਬਾ

ਕਡਿਆਂ

ਤਬ਼ਹਰਮਾਂ

ਸਜ਼ੌਟ

ਥ'ਮ

ਮੰਡਪ

ਬਬੈਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਜਮ੍ਮੂ

ਥਮਾਂ 50 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ
ਉਤਾਰ-ਪਛਮ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ
ਚ ਨ। ਬਬੈਰ ਕੋਲਾ
ਮਾਨਸਰ 8 ਕਿਲੋਮੀਟਰ
ਏ। ਬਬੈਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਖਦੇ
ਨ ਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਇਤਥੈ 13

ਮੰਦਰ ਹੈ। ਹੂਨ ਸਿਰਫ ਪੰਜ-ਛੇ ਗੈ ਲਭਦੇ ਨ। ਬਬੈਰ ਦੇ ਖੰਡਰੋਂ ਚ ਕਿਸ਼
ਖੁਦਾਈ ਬੀ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੀ। ਇਸ ਖੁਦਾਈ ਚ ਪਤਥਰੋਂ ਦਿਯਾਂ ਕਂਧਾਂ, ਠੀਕਰੇ,
ਮਨਕੇ ਬਗੈਰਾ ਪਰਾਨਿਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਹਿਯਾਂ। ਇਸ੍ਸੈ ਥਾਹਰਾ ਚਾ
ਕਸ਼ਮੀਰੈ ਦੇ ਰਾਜਕਲਿਅਤ (ਈ. 1063-1089) ਦਾ ਇਕ ਸਿਕਕਾ ਬੀ
ਮਿਲੇਆ ਹਾ। ਜੇਹੜੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਮੰਦਰ ਅਜ਼ ਬੀ ਮਿਲਦੇ ਨ ਤੰਦੇ ਚਾ ਦੇਵੀ
ਮੰਦਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਦਸ਼ਾ ਚ ਨ। ਦੇਵੀ ਮੰਦਰੈ ਦਾ ਰਕਬਾ

35 × 25 ਫੁਟ ਏ। ਛੱਤੀ ਪਰ ਪਥਰੇ ਦਿਯਾਂ 15 ਫੁਟ ਲਾਈਮਿਆਂ ਕਡਿਆਂ ਪੇਈ ਦਿਯਾਂ ਨ। ਮੰਦਰੈ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੰਧੋਂ ਪਰ ਤਭਿਰਮਾਂ ਚਿਤ੍ਰੇ ਦੀ ਬੜੀ ਸਜੌਟ ਹੀ, ਪਰ ਸਮੇਂ ਕਨੈ ਹੂਨ ਮਿਸ਼ੀ ਗੇਈ ਦੀ ਏ। ਦਰੋਆਜੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਥਮੈ ਤੱਥ ਮਕਰ-ਬਾਹਿਨੀ ਗੁੰਗਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਏ। ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ਸਭਨੋਂ ਮੰਦਰੋਂ ਥਮਾਂ ਬੜਾ ਏ। ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਇਸ ਮੰਦਰੈ ਦਾ ਮੰਡਪ ਤੇ ਪਕਰਮਾਂ 24 ਥਮੈ ਦੇ ਸ਼ਹਾਰੈ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇ ਹੈ। ਇੰਦੇ ਚਾ ਅਟੂ ਥਮੈ ਅਜੇਂ ਬੀ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇ ਨ।

ਇਨ੍ਹੋਂ ਮੰਦਰੋਂ ਥਮਾਂ ਕਿਸ ਦੂਰ ਕੋਈ 400 ਗਜ ਤਤਤਰ-ਪਚਾਸ ਪਾਸੈ, ਟਿਲਲੇ ਪਰ ਇਕ ਸ਼ਿਵਾਲਿਯ ਬਨੇ ਦਾ ਏ। ਦੇਵੀ ਮੰਦਰੈ ਆਂਗਰ ਏਹੁਦੇ ਚ ਬੀ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਕਰਦੇ ਨ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-
  - (ਕ) ਬਬੌਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਾਂ ਕਿਨ੍ਹੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਨ?
  - (ਖ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਬਬੌਰ ਚ ਕੁਲ ਕਿਨ੍ਹੇ ਮੰਦਰ ਹੇ ਤੇ ਹੂਨ ਕਿਨ੍ਹੇ ਰੇਹੀ ਗੇਦੇ ਨ?
  - (ਗ) ਖੁਦਾਈ ਪਰੈਨਤ ਬਬੌਰ ਦੇ ਖੰਡਰੋਂ ਚ ਕੇਹ-ਕੇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ?
  - (ਘ) ਦੇਵੀ ਮੰਦਰਾ ਦਾ ਕੁਲ ਰਕਬਾ ਕਿਨਾ ਏ?
  - (ਙ) ਬਬੌਰ ਦੇ ਮੰਦਰੋਂ ਚ ਸਥਾਨ ਥਮਾਂ ਬੜਾ ਮੰਦਰ ਕੇਹੜਾ ਏ?

ਉਦਦੇਸ਼ਾਂ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਉਤਤਰ-ਪਚਾਸ	ਕੰਧਾਂ	ਠੀਕਰੇ	ਮਨਕੇ
.....	.....	.....	.....

ਸਿਕਕਾ

ਰਕਬਾ

ਕਡਿਆਂ

ਸਜੌਟ

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚਾ ਸ਼ਬੇਈ ਸ਼ਬਦ ਤਾਲਿਯੈ ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਪੁਰ ਕਰੋ :-

(ਕ) ਬਬੌਰ ਥਮਾਂ ਮਾਨਸਰ ..... ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਏ।

(ਅਟੁ / ਸੋਲਾਂ)

(ਖ) ਇਸ ਖੁਦਾਈ ਚ ..... ਦਿਯਾਂ ਕਂਧਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਨ।

(ਮਿਟ੍ਟੀ / ਪਤਥਰ)

(ਗ) ਦੇਵੀ ਮੰਦਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ..... ਦਸ਼ਾ ਚ ਨ।

(ਅਚ਼ਾਈ / ਬੁਰੀ)

(ਘ) ਛੱਤੈ ਪਰ ..... ਦਿਯਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਫੁਟ ਲਮਿਯਾਂ ਕਡਿਆਂ ਪੇਈ
ਦਿਯਾਂ ਨ। (ਲਕਡੀ / ਪਤਥਰ)

(ਝ) ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ਸਭਨੋਂ ਥਮਾਂ ..... ਮੰਦਰ ਏ।

(ਨਿਕਕਾ / ਬੜਾ)

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਬੇਈ ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ :-

ਖੁਦਾਈ .....
ਕਂਧਾਂ .....
ਮਨਕੇ .....
ਦੇਵੀ .....
ਕਡਿਆਂ .....

दरोआजा .....
गंगा .....
मूर्ति .....

उद्देश्य : वाक्य-रचना दा अभ्यास।

5. हेठ दित्ते दे शब्दें गी शुद्ध करियै लिखो :-

कीलोमीटर .....
दीशा .....
खूदाई .....
सीक्का .....
कड़ीयां .....
साजौट .....
मुर्ति .....
मांडप .....

उद्देश्य : स्हई हिज्जें दी जानकारी।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

पिछले पाठ च कराए गेदे आकारांत पुलिंग शब्दें ते ईकारांत स्त्रीलिंग शब्दें दे बहुवचन बनाने सरबंधी ज्ञान गी इस पाठ च बरतोए दे शब्दें दे हवाले कनै होर सुदृढ़ कीता जा। जियां :-

परानियां	परानी	ठीकरे	ठीकरा
लम्मियां		मनके	
होर उदाहरण बी दित्ते जान।			

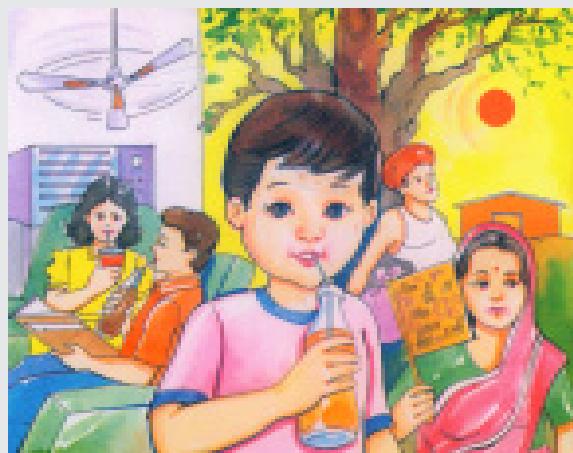
सोहा
डंगर
रुक्ख

पैँछी
बिपता
ऐंत

डंग
लमकाना
जम्मना

तंग
स्याल
आहलड़ा

सोहा

सोहे दी दिकिखायै धुप्प,
बूहटें पैँछी होए दे चुप्प।
रातीं मच्छर लांदा डंग,
दिनें करै दी मक्खी तंग।
डंगरें उप्पर बिपता छाई,
जीभ छोड़ी कुत्ते लमकाई।

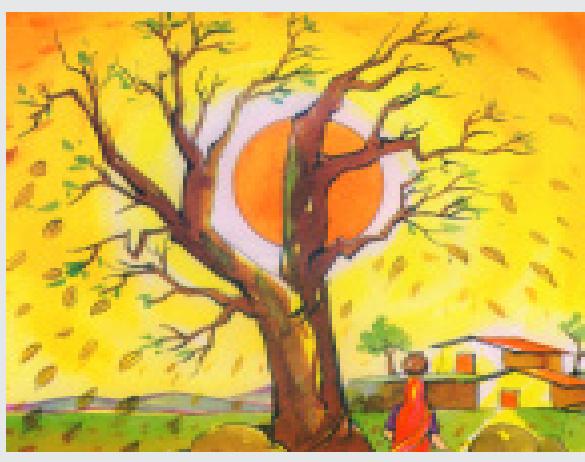
स्याल

ठंड स्यालू रात बी लम्मी
कोरा जंदा रोज गै जम्मी।
बूहटें दे होए पत्तर पीले,
ठंडू कन्नै हत्थ बी नीले।
पैँछी आहलड़ें दे बिच्च बौहदे,

ਲੋਕ ਰਿਆਇਆਂ ਲੇਇਥੈ ਸੌਂਦੇ ।

ਪਤਞਡ

ਨੰਗ-ਮਨੁੰਗੇ ਬੂਹਟੇ ਹੋਈ ਗੇ,
ਧੁੰਦੇਂ ਕੋਰੇਂ ਬਿਚਚ ਮਲੋਈ ਗੇ ।
ਫੁਲਲੇਂ ਦੀ ਤੇ ਗਲਲ ਗੈ ਮੁਕਕੀ,
ਪਤਾਰ ਝਾਡਿਥੈ ਗੇ ਨ ਸੁਕਕੀ ।
ਪੀਲੇ ਹੋਈ ਗੇ ਦਬਡ ਸੈਲਲੇ,
ਘਾਡ ਬੀ ਹੋਈ ਗੇ ਮੈਲੇ-ਮੈਲੇ ।
ਰੁਕਖੋਂ ਸੁਕਕੇ ਡਾਹਲਲੇ ਥਹੋਈ ਗੇ,
ਨੰਗ-ਮਨੁੰਗੇ ਬੂਹਟੇ ਹੋਈ ਗੇ ।

ਬਸੈਤ

ਹੋਈ ਗੇਆ ਠੰਡੂ ਦਾ ਏਂਤ,
ਆਈ ਪੁਜ਼ੀ ਅਜ਼ਜ ਬਸੈਤ ।
ਅੰਬੈ ਦੀ ਹਰ ਡਾਹਲੀ-ਡਾਹਲੀ,
ਕੋਧਲ ਬੋਲਲੈ ਕਾਲੀ-ਕਾਲੀ ।
ਫੁਲ ਚਕਖੀ ਖਿਡਦੇ ਲਬਨ,
ਬਡੇ ਓਹ ਪਾਰੇ-ਪਾਰੇ ਲਗਨ ।

अभ्यास

1. हੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-
(ਕ) ਕੇਹੜੀ ਰੁੱਤੈ ਚ ਮਚ਼ਰ ਮਕਿਖਿਆਂ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਨ ?
(ਖ) ਰਾਤਾਂ ਲਮਿਧਿਆਂ ਕਦੂਂ ਹੋਈ ਜੰਦਿਆਂ ਨ ?
(ਗ) ਬੂਹਟੇ ਨਂਗੇ ਹੋਨੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੇਹ ਏ ?
(ਘ) ਤੁਸੇਂਗੀ ਕੇਹੜੀ ਰੁੱਤ ਸ਼ੈਲ ਲਗਦੀ ਏ ਤੇ ਕੀ ਲਗਦੀ ਏ ?
ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।
2. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਅਗੇਂ ਸਰਬਂਧਤ ਰੁੱਤੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ :-
ਜਿ 'ਧਾਂ' :- ਕੁਤੇ ਜੀਭ ਲਮਕਾਈ ਓਡ਼ਦੇ ਨ। (ਸੋਹੈ)
(ਕ) ਕੋਰਾ ਜਸ਼ੀ ਜਾਂਦਾ ਏ .....
(ਖ) ਲੋਕ ਰਯਾਇਆਂ ਲੇਝਾਈ ਸੌਂਦੇ ਨ .....
(ਗ) ਬੂਹਟੇ ਨਂਗੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ .....
(ਘ) ਅੰਬੈ ਦੀ ਡਾਹਲਲੀ-ਡਾਹਲਲੀ ਕੋਯਲ ਬੋਲਦੀ ਏ .....
(ਡ) ਫੁਲਲ ਖਿਡਨ ਲਗਦੇ ਨ .....
ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਤਿ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
3. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-
ਜੇਠ ਮਚ਼ਰ ਬਿਪਤਾ ਕੋਰਾ
.....
ਪਤਾਰ ਪੈਂਛੀ ਪੀਲਾ ਨੀਲਾ
.....
ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਢਨੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਵਾਕਿਆ ਪੂਰੇ ਕਰੋ :-

- (ਕ) ਰਾਤੀਂ ਮਚ਼ਹਰ ਲਾਂਦਾ ਡੰਗ
ਦਿਨੈ .....
(ਖ) ਡੰਗਰੇਂ ਤੱਥਾਰ ਬਿਪਤਾ ਛਾਈ
ਜੀਭ ਛੋਡੀ .....
(ਗ) ਬੂਹਟੇਂ ਦੇ ਹੋਏ ਪਤਤਰ ਪੀਲੇ
ਠੁੰਡ੍ਹੇ .....
(ਘ) ਅੰਬੈ ਦੀ ਹਰ ਡਾਹਲਲੀ-ਡਾਹਲਲੀ
ਕੋਧਲ .....
ਉਦਦੇਸ਼ਯ : (i) ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
(ii) ਵਾਕਿਆ-ਪੂਰਤਿ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਰੁਤਾਂ ਕਨੈ ਸਰਬਂਧਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਅਪਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸ਼ਾ ਪੁੱਛਿਥਾਏ ਚੇਤਾਂ ਕਰੋ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : (i) ਵਿਸ਼ੇ-ਜਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
(ii) ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਲੈਂਡ ਚ ਪਢਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਪਢੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਨਾਂ-ਮਨੁਂਗੇ   ਬੂਹਟੇ   ਹੋਈ   ਗੇ।

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਢਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

अध्यापकें गੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਪਿਛਲੇਂ ਪਾਠੋਂ ਚ ਪਢੀ ਦਿਯੇ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦਾ ਸ਼ਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਈ ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਬਰਤੋਈ ਦਿਯੇਂ ਪਦਾਰਥਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾਏਂ – ਬੂਹਟੇ, ਪੈਂਛੀ, ਮਚ਼਼ਰ, ਡਾਂਗਰ, ਕੁਤੇ, ਪੱਤਰ, ਹਤਥ, ਆਹਲਡੇ, ਅੰਬ, ਫੁਲਲ, ਦੱਬਡੇ, ਜੀਭ, ਰਯਾਇਆਂ, ਕੋਧਲ ਤੇ ਭਾਵਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾਏਂ – ਬਿਪਤਾ, ਠਾਂਡ, ਧੁੰਦ, ਐਂਤ, ਸੋਹਾ, ਸ਼ਾਲ, ਬਸੈਂਤ ਬਗੈਰਾ ਚ ਫਕ੍ਰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹੋਈ ਪਦਾਰਥਵਾਚਕ ਤੇ ਭਾਵਵਾਚਕ ਸੰਜ਼ਾਏਂ ਦੇ ਫਕ੍ਰ ਗੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕਰਿਯੈ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਚ ਤਨੋਂਗੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਰਾਨ ਤੇ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਤੰਦਾ ਜਾਨ ਬਧਾਨ।

खड़ुत्त

सतह

किश्ती

भंडार

सैलानी

चिड़ियाघर

अनोखा

निर्मल

बिचरना

आस्था

तारी

दुर्लभ

पानी दे

खड़ुत्त भंडार गी

झील आखोआ

जंदा ऐ।

जम्मू-कश्मीर

प्रदेश अपनी

कुदरती सुंदरता

आस्तै मशहूर

ऐ ते झीलां बी

एहदी कुदरती

सुंदरता दा इक अंग न।

इ'नें बन्न-सबन्नी झीलें च गै मानसर

झील बी अपने अनोखे शलैपे ते आस्था आहला थाहर होने

करी मशहूर ऐ।

ਮਾਨਸਰ ਝੀਲ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ਾ 60 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਛਿੰਡੇ ਪਰ ਏ। ਏਹ 1200 ਮੀਟਰ ਲਮ੍ਮੀ ਤੇ 800 ਮੀਟਰ ਚੌਡੀ ਏ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਤਹ ਥਮਾਂ ਏਹ ਝੀਲ 700 ਮੀਟਰ ਦੀ ਤੱਤਾਈ ਤੱਥ ਸਥਿਤ ਏ।

ਏਹ ਝੀਲ ਸੈਲਾਨਿਧੇਂ ਦੇ ਆਕਰਸ਼ਨ ਆਹਲੀ ਥਾਹਰ ਏ। ਦੂਰਾ-ਦੂਰਾ ਦੇ ਲੋਕ ਇਤਥੈ ਸੈਰ ਕਰਨੇ ਗੀ ਔਂਦੇ ਨ ਤੇ ਝੀਲ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸਾਫ-ਸੁਥਰੇ ਪਾਨੀ ਚ ਤਾਰਿਧਾਂ ਮਾਰੀ-ਮਾਰਿਧੈ ਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਝੀਲ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਕਿਸ਼ਿਤਿਧੇਂ ਦੀ ਵਾਕਵਾਨੀ ਬੀ ਏ ਤੇ ਲੋਕ ਕਿਸ਼ਿਤਿਧੇਂ ਚ ਬੇਹਿਧੈ ਝੀਲਾ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਨ। ਝੀਲ ਦੇ ਕੋਲ ਗੈ ਇਕ ਚਿੰਡਿਆਘਰ ਬੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਜੰਗਲੀ ਗਮਾਂ, ਹਿਰਣ, ਬਾਰਾਸਿੰਗੇ ਬਾਗੈਰਾ ਜਾਨਵਰ ਬਿਚਰਦੇ ਲਭਦੇ ਨ। ਪਿੰਜਰੇ ਦੀ ਕੈਂਦ ਚ ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਰਿਛ ਬੀ ਰਕਖੇ ਦੇ ਨ। ਸੈਰ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਦੁਰਲੰਭ ਜਾਨਵਰੋਂ ਗੀ ਦਿਕਿਖਧੈ ਰੋਮਾਂਚਤ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਸੈਰਗਾਹ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਮਾਨਸਰ ਝੀਲ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਆਸਥਾ ਕਨੈ ਬੀ ਜੁਡੀ ਦੀ ਏ। ਲੋਕ ਇਤਥੈ ਆਨਿਧੈ ਮਨਤਾਂ ਮਂਗਦੇ ਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਹੋਨੇ ਪਰ ਇਤਥੈ ਜਗ ਬਾਗੈਰਾ ਦਿੰਦੇ ਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-
  - (ਕ) ਝੀਲ ਕੁਸੀ ਆਖਦੇ ਨ?
  - (ਖ) ਮਾਨਸਰ ਝੀਲ ਕਿਸ ਆਸਟੈ ਮਝੂਰ ਏ?

- (ग) मानसर झील समुंदरी सतह थमां किन्नी उचाई उपर ऐ ?
 (घ) झील च जाने लई केह व्यवस्था ऐ ?
 (ङ) सैर दे इलावा मानसर झील दा होर केह म्हत्तव ऐ ?

उद्देश्य : पाठ दा चेता दर्हाना ।

2. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

खड्क	सुंदरता	झील	शलैपा
------	---------	-----	-------

.....	.....	.....	.....
-------	-------	-------	-------

मशहूर	सैलानी	आकर्षण	निर्मल
-------	--------	--------	--------

.....	.....	.....	.....
-------	-------	-------	-------

उद्देश्य : पढ़ने, बोलने ते लिखने दा अभ्यास ।

3. हेठ दित्ते दे शब्दे दे वाक्य बनाओ :-

भंडार	.....
-------	-------

प्रदेश	.....
--------	-------

कुदरत	.....
-------	-------

समुंदर	.....
--------	-------

उचाई	.....
------	-------

साफ	.....
-----	-------

व्यवस्था	.....
----------	-------

सैरगाह	.....
--------	-------

उद्देश्य : वाक्य-रचना दा अभ्यास ।

4. हेठ दित्ते दे शब्दें चा स्हेई शब्द बरतियै खाल्ली थाहर पुर करो :-

(क) पानी दे खडुत्त भंडार गी ..... आखदे न।

(दरेआ / झील)

(ख) जम्मू-कश्मीर प्रदेश अपनी ..... सुंदरता आस्तै मशहूर ऐ। (मसनूई / कुदरती)

(ग) मानसर झील समुंदरी सतह थमां ..... मीटर दी उंचाई पर स्थित ऐ। (सत्त सौ / नौ सौ)

(घ) झील च होर अगें जाने लेई ..... दी व्यवस्था ऐ। (किश्तियें / शत्हीरियें)

(ङ) लोक इत्थै आनियै ..... मंगदे न।

(मन्तां / पानी)

उद्देश्य : स्हेई शब्दें दे प्रयोग कन्नै वाक्य-पूति दा अभ्यास।

5. मानसर झील उपर कोई पंज वाक्य लिखो।

उद्देश्य : रचनात्मक प्रतिभा दा अभ्यास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च मशहूर, कुदरती, अनोखा, दुर्लभ, जंगली शब्द विशेशन न। अध्यापक विद्यार्थियें गी इ'नें शब्दें दे हवाले कन्नै विशेशन-प्रयोग दी जानकारी देन ते होर उदाहरण देइयै विशेशन-प्रयोग सरबंधी ज्ञान गी सुदृढ़ करन।

पाठ
15

एके दी ताकत

स्याना

अड़दे

गलाया

जने

प्यो

भरोटा

मुड़ी

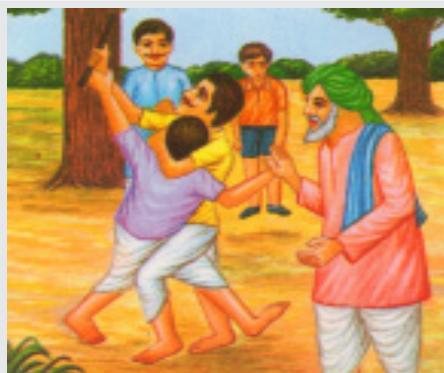
नेड़ा

भलेआं

गल्ल

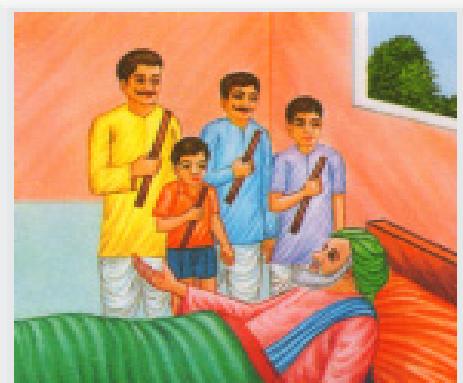
जुट्ट

लोक

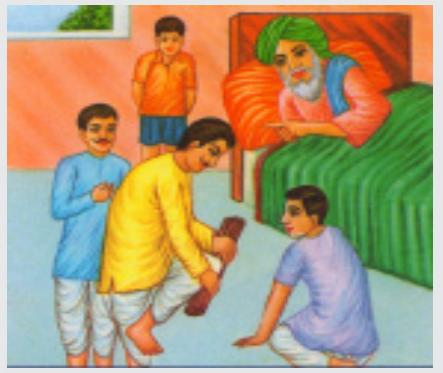
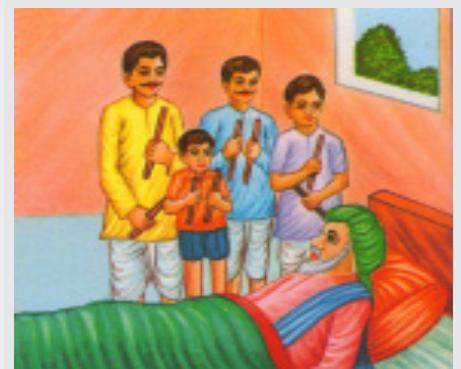
अज्ज तुसेंगी गल्ल सनान्नां,
इक करसान हा बड़ा स्याना।
होआ इक दिन बड़ा बमार,
पुत्तर बी हे ओहदे चार।
पर रौहदे हे सदा ओह लड़दे,
गल्लै-गल्लै पर ओह अड़दे।

उसनै इक दिन उ'नेंगी सदाया,
प्रेम दे कन्नै फही समझाया।
दित्ती उ'नेंगी इक-इक लकड़ी,
लेई सारें हत्थै बिच पकड़ी।
फही गलाया गल्ल एह मन्नो,

सब जने हून इ'नेंगी भन्नो।
पलै च सारें भन्नी ओडियां,

आनियै प्यो दे कोल छोड़ियां ।
 प्यो ने फही इक बद्धा भरोटा,
 गलाया मुड़ी करो टोटा-टोटा ।
 सारें लाया जोर बथ्हेरा
 बिंद भरोटा होआ निं नेड़ा ।
 खीर ओह सारे अककी-पककी,
 प्यो कश पुज्जे भलेआं थककी ।

प्यो नै आखोआ सुनो हून गल्ल,
 तुंदी लड़ाई दा होई गेआ हल्ल ।
 इ'यां जे होई जाओ इक-जुट्ट,
 मिटी जा तुंदी सारी फुट्ट ।
 लोक निं तुसेंगी रहाई सकदे,
 तुस सारें गी ढाई सकदे ।

अभ्यास

1. हेठ लिखे दे सुआलें दे जवाब लिखो :-
 (क) करसानै दे किन्ने पुत्तर हे?
 (ख) पुत्तरें दी लड़ाई खत्म करने लेई करसानै ने केह तरकीब बरती ?
 (ग) “इक-इक लकड़ी त्रुट्टी गेई पर भरोटा नेई त्रुट्टेआ” इस शा केह शिक्षा मिलदी ऐ ?

(ਬ) ਏਕੇ ਦਾ ਕੋਹ ਮਹੱਤਵ ਏ?

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ :-

ਭਰੋਟਾ	.....
ਕਰਸਾਨ	.....
ਸਥਾਨਾ	.....
ਹਤਥ	.....
ਅੜਨਾ	.....
ਪੁੱਤਰ	.....
ਲੱਡਾਈ	.....
ਫੁਟ੍ਟ	.....
ਟੋਟਾ	.....
ਜੋਰ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਾਕਿਆਂ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਜਾਨ।

2. ਅਧੂਰੇ ਵਾਕਿਆਂ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰੋ :-

ਅਜ਼ ਤੁਸੇਂਗੀ ਗਲਲ ਸਨਾਨਾਂ	.....
ਇਕ ਕਰਸਾਨ ਹਾ	.....
ਹੋਆ ਇਕ ਦਿਨ	.....
ਪੁੱਤਰ ਬੀ ਹੇ	.....
ਤਸਨੇ ਇਕ ਦਿਨ	.....
ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕਨੈ	.....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

3. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

करसान स्याना बमार पुत्तर

....

समझाया भन्नी कोल भलेआं

....

उद्देश्य :- पढ़ने, बोलने ते लिखने दा अभ्यास।

4. इस कविता गी चेतै करियै जमाता च सनाओ।

उद्देश्य : स्मरण-शक्ति दा विकास ते काव्य-पाठ दा अभ्यास।

5. पढ़ो ते लिखो :-

इ'यां जे होई जाओ इक-जुट्ट

.....

.....

मिटी जा तुंदी सारी फुट्ट

.....

.....

उद्देश्य : कविता-पाठ दा अभ्यास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च गलाया, सदाया, अड़दे, लड़दे बगैरा क्रिया-शब्द बरतोए दे न।
अध्यापकें गी लोड़दा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी क्रिया-प्रयोग बारै लोड़चदी जानकारी देन। जियां :-

अड़ना — अड़ेआ | अड़दा |

लड़ना — लड़ेआ | लड़दा |

अड़ग

लड़ग

इस्सै चाल्ली होर क्रियाएं दे बी उदाहरण देओ।

भापा

सर्कस

नंद

करतब

रफ्तार

बैंह

टम्मन

स्टूल

मुँडी

रोमांच

सुखसांद

निहालप

आदरजोग भापा जी,
चरण बंदना।

इ'नें दिनें मिन्नी स्टेडियम, उधमपुर इच सर्कस लग्गी दी ऐ। कल अ'ऊं अपने दोस्तें कन्नै सर्कस दिक्खने गी गेआ हा, बड़ा नंद आया। आदमियें दे कन्नै-कन्नै किशा जानवरें दे करतब बी रहान करी देने आहले हे। किशा इक करतबें बारै तुसेंगी सनान्नां।

इक मोटर साइकल उप्पर बारां आदमी सुआर होए दे हे। मोटर साइकल चलाने आहला तां बी उसगी बड़ी तेज रफ्तार च चलाऊ करदा हा, इ'यां सेही होंदा हा हूनै मोटर साइकल डिग्गी पौग। सारे खूब ताड़ियां बजाऊ करदे हे। इ'यां गै इक आदमी कोई पं'जी-त्रीह फुट दी उंचाई पर बज्जी दी इक पतली रस्सी पर इन्ना गै उच्चा बैंह दा टम्मन लेइयै इ'यां रोआर-पार होई गेआ जि'यां आम रस्ते च चला दा होऐ। इक

ਹੋਰ ਖੇਡੈ ਇਚ ਇਕ ਮਾਹਨੂ ਨੇ ਸ਼ੋਇ ਦੀ ਸੋਆਰੀ ਕਰਿਯੈ ਸਾਰੇਂ ਦਿਧਾਂ
 ਧੜਕਨਾਂ ਬਧਾਈ ਦਿਤਿਯਾਂ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹਾਥੀ ਕੋਈ ਚਾਰ-ਪੰਜ
 ਫੁਟ ਚੌਡੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸ਼੍ਟੂਲ ਪਰ ਇਧਾਂ ਖਡੇਤਾ ਜੇ ਸਾਰੇ ਰਹਾਨ ਹੋਈ ਗੇ।
 ਇਕ ਗਧਾ ਅਪਨੇ ਮਾਸਟਰ ਦਿਧੇਂ ਗਲਲੇਂ ਦੇ ਮੁੰਡੀ ਲਹਾਇਥੈ 'ਹਾਂ' ਜਾਂ
 'ਨਾਂਹ' ਚ ਜਵਾਬ ਦੇਆ ਦਾ ਹਾ, ਤੇ ਕੋਈ ਨਹਾਤੇ ਦਾ ਜਾਂ ਨੇਈ,
 ਸਚਚ-ਸਚਚ ਦਸ਼ਸਾ ਦਾ ਹਾ। ਹੋਰ ਬੀ ਰੋਮਾਂਚਤ ਕਰਨੇ ਆਹਲਿਆਂ
 ਮਤਿਆਂ ਖੇਢਾਂ ਹਿਯਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸ਼ਤ ਸਰਕਸ ਦਿਕਖਿਥੈ ਮਤੇ ਖੁਸ਼
 ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਘਰ ਸਥ ਸੁਖਸਾਂਦ ਏ। ਤੁੰਦੀ ਚਿਟਠੀ ਦੀ ਨਿਹਾਲਪ
 ਰੈਹਾਂ।

ਤੁੰਦਾ ਨਿਕਕਾ ਭਾ
 ਆਰਧਮਨ

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :–
  - (ਕ) ਸਰਕਸ ਕੁਸੀ ਆਖਦੇ ਨ?
  - (ਖ) ਆਰਧਮਨ ਨੇ ਅਪਨੇ ਬੱਡੇ ਭਾਗੀ ਮੋਟਰ ਸਾਇਕਲ ਦੇ ਕੇਹੜੇ ਕਰਤਾਵ
 ਬਾਰੈ ਲਿਖੇਆ ਹਾ?
  - (ਗ) ਰਸ਼ਸੀ ਪਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲਾ ਆਦਮੀ ਅਪਨੇ ਕਿਸ ਕਰਤਾਵ ਕਨੈ
 ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੋਂ ਗੀ ਰਹਾਨ ਕਰੈ ਦਾ ਹਾ?

(ਬ) ਹਾਥੀ ਦੇ ਕਤਰਬ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਓ।

(ਡ) ਸਰਕਸ ਆਹਲੇ ਗਧੇ ਦੀ ਕੋਹ ਖਾਸੀਧਤ ਹੀ ?

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਨਂਦ   ਕਰਤਬ   ਸਾਇਕਲ   ਤੁੰਚਾਈ

....

ਟਮਨ   ਮੁੰਡੀ   ਰੋਮਾਂਚਤ   ਸੁਖਸਾਂਦ

....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਢਨੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਬਣਾਓ :-

ਮੋਟਰ   .....

ਤਾਡਿਆਂ   .....

ਖੋਫ   .....

ਸੁਆਰੀ   .....

ਸਟੂਲ   .....

ਮੁੰਡੀ   .....

ਸਚਵ   .....

ਚਿਟਠੀ   .....

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. सर्कस दियें कु'नैं त्र'ऊं खेडें बारै लिखो।

उद्देश्य : रचनात्मक प्रतिभा दा विकास।

5. हेठ दित्ते दे शब्दें गी शुद्ध करियै लिखो :-

स्वार .....
तैज .....

गेया .....

तड़कन .....

रूमांचत .....

मतीयां .....

सरकस .....

उद्देश्य : स्हेर्इ हिजें दा ज्ञान।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च उधमपुर, स्टेडियम, सर्कस, नंद, आदमी, जानवर, करतब, मोटर साइकल, रफ्तार, रस्सी, टम्मन, हाथी, धड़कन, मुँडी, जवाब, खेढ, दोस्त बगैरा संज्ञा शब्द बरतोए दे न। अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह विद्यार्थियें दे संज्ञाएं सरबंधी पिछले ज्ञान गी दरहांदे होई इ'नैं शब्दें दा वर्गीकरण करान।

बाकबी	दोस्त	कसरत	तंदरुस्त
जमाती	अच्छा	मरीज	पढ़ाकू
दिलचस्पी	सुस्त	भेठा	अब्बल
बच्चू	बरबाद	धनवाद	ऐनक

चेतन - केशव, एह जागत कु'न ऐ? तूं एहदे कनै बाकबी नेई करोआई।

केशव - एह मेरा जमाती ऐ, मामा जी।

चेतन - अच्छा! तेरा जमाती ऐ। मैं समझेआ एह तेरे दोस्तै दा निक्का भ्रा ऐ।

केशव - (हसदे-हसदे) एह मेरे कशा छे म्हीने बड़ा ऐ, मामू।

चेतन - (जागतै गी कुआलदे) केह नांड ऐ तेरा, बेटे?

जागत - जी, गौतम वर्मा।

केशव - बड़ा पढ़ाकू ऐ मामू। हर साल जमाता च अब्बल औंदा ऐ।

चेतन - अच्छा ते खेडें च?

केशव - इसी खेडें च कोई दिलचस्पी नेई ऐ, हर बेल्लै पढ़ा गै रौंहदा ऐ। तां गै ते इसी ऐनक लग्गी गई दी ऐ।

चेतन - पढ़ना ते ठीक ऐ, बच्चू, पर खेढना बी बड़ा जरूरी ऐ। (जागतै गी) बेटे, तुगी दोस्तें कन्नै खेढना चंगा नेई लगदा, केह?

गौतम - स्कूल खेडें दी धैंटी च खेढना होनां।

केशव - मामू, एहदे घरा दे सब आखदे न जे खेडें च हिस्सा लैने कन्नै समां बरबाद होंदा ऐ। इ'न्नै शैल पढ़ियै डाक्टर बनना ऐ।

चेतन - तां ते गौतम बेटे गी जरूर खेढां खेढनियां चाही- दियां न। आपूं तंदरुस्त रौहग तां गै ते मरीजें गी बी राजी करी सकग। एह आपूं बी इन्ना कमजोर ते सुस्त

ਖਬਰੈ ਨੇਈ ਖੇਢਨੇ ਕਰੀ ਗੈ ਹੋਨਾ।

ਕੇਸ਼ਵ - ਏਹ ਰੁਣੀ ਬੀ ਬੜੀ ਘੜ੍ਹ ਖੰਦਾ ਏ। ਇਕ ਨਿਕਕੀ ਹਾਰੀ ਪ੍ਰੈਂਠੀ ਆਂਹਦੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਸ਼ਕੂਲ।

ਚੇਤਨ - ਖਰਾਕ ਪਚਾਨੇ ਆਸਟੈ ਬੀ ਕਸਰਤ ਕਰਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਖੇਢਾਂ ਸ਼ਾਰੀਰ ਗੀ ਨਰੋਆ ਰਖਦਿਧਾਂ ਨ। ਖਾਡਾ-ਪੀਤਾ ਸਥਾਨ ਹਜਮ ਹੋਈ ਜੰਦਾ ਏ।

ਕੇਸ਼ਵ - ਮਾਮੂ, ਅਸ ਇਸੀ ਖੇਢਨੇ ਲੇਈ ਬੜਾ ਸਦਦਨੇ ਆਂ ਪਰ ਏਹ ਅਦ੍ਧੀ ਛੁਣ੍ਹੀ ਚ ਬੀ ਕਤਾਬਾਂ ਫਿਲਿਯੈ ਬੈਠਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ।

ਚੇਤਨ - ਤਾਂ ਤੇ ਇਸਦੇ ਦੋਸਤ ਬੀ ਘੜ੍ਹ ਗੈ ਹੋਨੇ ਨ। ਖੇਡੋਂ ਚ ਹਿਸਸਾ ਲੈਓ ਤਾਂ ਦੋਸਤ-ਮਿਤਰ ਬੀ ਬਨਦੇ ਨ। ਆਪੂ-ਚੌਂ ਪਾਰ ਬੀ ਬਧਦਾ ਏ। ਸ਼ੈਲ-ਸ਼ੈਲ ਗਲਲਾਂ ਸਿਕਖਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਗੌਤਮ - ਠੀਕ ਏ, ਮਾਮਾ ਜੀ ਮੈਂ ਹੂਨ ਖੇਢਾ ਕਰਡਾ।

ਕੇਸ਼ਵ - ਮਤਾ-ਮਤਾ ਧਨਵਾਦ ਮਾਮੂ (ਆਖਿਧੈ ਦੋਏ ਜਾਗਤ ਸਟੇਜਾ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਭੇਠਾ ਨਿਕਲੀ ਜਂਦੇ ਨ।)

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

- (ਕ) ਕੇਸ਼ਵ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਦਾ ਕੇਹ ਨਾਂਡ ਏ?
- (ਖ) ਗੌਤਮ ਕੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਸੁਸਤ ਏ?

- (ग) ਖੇਢਾਂ ਖੇਢਨਾ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਂਦਾ ਏ?
- (ਘ) ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਸੁਨਿਯੈ ਗੌਤਮ ਕੇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਏ?
- (ਝ) ਗੌਤਮ ਦੇ ਖੇਢਨੇ ਬਾਰੈ ਫੈਸਲੇ ਗੀ ਸੁਨਿਯੈ ਕੇਸ਼ਾਵ ਮਾਮਾ ਜੀ ਗੀ ਕੇਹ ਆਖਦਾ ਏ?

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਕੁਸਨੇ, ਕੁਸਗੀ ਆਖੇਆ :-

- (ਕ) “ਤੂਂ ਏਹਦੇ ਕਨੈ ਬਾਕਬੀ ਨੇਈ ਕਰੋਆਈ।”
- (ਖ) “ਬਡਾ ਪਢਾਕੂ ਏ, ਮਾਮੂ।”
- (ਗ) “ਆਪੂ ਤਾਂਦਰੁਸਤ ਰੌਹਣ ਤਾਂ ਗੈ ਤੇ ਮਰੀਜੇਂ ਗੀ ਬੀ ਰਾਜੀ ਕਰੀ ਸਕਗ।”
- (ਘ) “ਠੀਕ ਏ ਅਜੈ ਕੋਲਾ ਖੇਢਾ ਕਰਡ।”

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਧ ਪੂਰੇ ਕਰੋ :-

ਪਢਾਕੂ, ਦਿਲਚਸ਼ਪੀ, ਜਮਾਤੀ, ਅੜਲ

- (ਕ) ਏਹ ਮੇਰਾ ..... ਏ।
- (ਖ) ਇਸੀ ਖੇਡੋਂ ਚ ਕੋਈ ..... ਨੇਈ ਏ।
- (ਗ) ਬਡਾ ..... ਏ ਮਾਮੂ।
- (ਘ) ਹਰ ਸਾਲ ਜਮਾਤਾ ਚ ..... ਔਂਦਾ ਏ।

ਉਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਧ-ਪੂਰਿ ਦਾ ਜਾਨ।

4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਵਾਕਧੋਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਠੀਕ ਕਰੋ :-

ਜਿ 'ਧਾਂ :-

ਤਦਦੇਸ਼ਯ : ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਜਾਨ।

5. ਖੋਡੋਂ ਦੇ ਮਹਤਵ ਬਾਰੈ ਪੰਜ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :-

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ਤਦਦੇਸ਼ਯ : ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਆਪ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

ਅਧਿਆਪਕੇ ਆਸਟੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਸੁਸ਼ਟ, ਤੰਦਰੁਸ਼ਟ, ਅੰਭਲ, ਨਰੋਆ, ਪਢਾਕੂ ਬਗੈਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਇ'ਨੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨੇਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਰਬਂਧੀ ਜਾਨ ਪਰਤਿਯੈ ਦਰਹਾਨ ਤੇ ਤ'ਨੋਂਗੀ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਮਸਾਲਾਂ ਦੇਇਥੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਚ ਤੁੰਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬਧਾਨ।

खाकी	सदा	पशाकां	आप-मुहारा
अ'ना	सेक	बुत्ता	नराली
रैली	भत्त	कौल्ला	सूहा

1. अंदरें लाल ते बाहरें खाकी,
पांदी सदा पशाकां दो।
भन्नी खान स्यालै उसगी,
भला बुज्जेओ केह ऐ ओह॥
2. इक पखेरू आप-मुहारा,
नांड ऐ जिसदा धन्ना
न्हेरा पौंदे खु'लदियां अकर्खीं,
दिन चढ़दे फही अ'ना॥
3. बुज्जो कोहकी चीज ऐ, जेहकी-
सेकै कन्नै ढलदी।
पानी आंगर तोपा-तोपा
बगदी, जेल्लै बलदी॥

4. सिरै दे भार टंगोए दा रੌहदा,
दਿਕਖੋ ਤਸਦਾ ਬੁਲਤਾ ।
ਸੋਹੇ ਦੀ ਬ਼ਹਾਰਾ ਨਚੈ-ਖੋਡੈ,
ਰਵੈ ਸ਼ਾਲੈ ਸੁਲਤਾ ॥
5. ਚੁਨੀ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਣ੍ਹੀ ਦਿਕਖੀ,
ਚੀਜ਼ ਨਰਾਲੀ ਆਈ ।
ਅਗ ਛਹੋਂਦੇ ਗੈ ਤੜੂਰੀ ਨਸ਼ੀ,
ਗਾਸਾ ਰੈਲੀ ਪਾਈ ॥
6. ਚਿਟਾ ਭਤਤ ਤੇ ਕੌਲਲਾ ਸੂਹਾ,
ਖਾਨਾ ਤੌਲੈ-ਤੌਲੈ ।
ਬੁਜ਼੍ਝੀ ਹਾਂ, ਏਹ ਕੇਹਡਾ ਪਦਾਰਥ,
ਖਾਨਾ ਜੋ ਸਨੋਂ ਕੌਲਲੇ ॥
7. ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਕਮਰਾ ਨਿਕਕਾ
ਸਾਗ ਸਬਿਯੋਂ ਆਹਲਾ ।
ਬਾਹਰੋਂ ਧੁਪਪ ਕਡਕਦੀ ਕਿਨੀ,
ਅੰਦਰ ਭਰ ਸ਼ਾਲਾ ॥

अभ्यास

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਵਿਸੋ-ਜਾਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

2. ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਪੁਰ ਕਰੋ :-

ਅੰਦਰੋਂ ਲਾਲ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਖਾਕੀ

ਪਾਂਦੀ .....

ਭਨੀ ਖਾਨ .....

ਭਲਾ .....

ਚੁਨੀ ਸ਼ਾਹ .....

ਚੀਜ .....

ਅਗਗ .....

ਗਾਸਾ .....

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਸਮਰਣ-ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਵੋ :-

ਲਾਲ, ਸ਼ਾਲਾ, ਪਖੇਰੂ, ਅ'ਨਾ, ਚੀਜ

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਪਸ਼ਾਕਾਂ, ਬੁਜ਼ੜੇਆ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ,

ਬੁਤਾ, ਕਡਕਦੀ, ਸ਼ਾਲਾ

ਉਦਦੇਸ਼ਿ : ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੇਈ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਫਲੌਹਨਿਧੀਂ ਦੇ ਹਲ :- 1. ਮੁੰਗਫਲੀ 2. ਤਲ੍ਹੂ 3. ਮੋਮਬਤੀ 4. ਪਕਖਾ
5. ਹਵਾਈ ਪਟਾਖਾ 6. ਆਈਸਕ੍ਰੀਮ 7. ਫਿਜ

डोगरी पुस्तकमाला

3

(तीसरी जमातै आस्तै)

द जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ़
स्कूल एजूकेशन

पैहला संस्करण, दसम्बर 2008

11 T-December, 2009

© जम्मू कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, 2008

डॉ. शेख बशीर अहमद, सैक्रेटरी, प्रो. रेनू गोस्वामी, जॉयंट सैक्रेटरी पब्लिकेशन
ते सी.डी.आर. विड दे अन्य सदस्य दी दिक्ख-रिक्ख च प्रकाशत कीती गई।

कम्प्यूटर टाईप सैटिंग :- कोहली ग्राफिक्स, कच्ची छावनी, जम्मू।

FOR FREE DISTRIBUTION

सैक्रेटरी, द जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन पासेआ प्रकाशत

डोगरी पुस्तक माला

3

(तीसरी जमाते आस्तै)

संपादक मंडल
प्रो. चम्पा शर्मा
प्रो. वीणा गुप्ता
डॉ. शशि पठानिया
श्री कुलदीप वैद
डॉ. बन्सी लाल शर्मा
श्री सुरजीत सिंह बड़साली

दो शब्द

डोगरी रियासत जम्मू-कश्मीर दी दूर्द प्रमुख भाशा ऐ ते जम्मू खिते दी पैहली प्रमुख भाशा। रियासता च विधानक तौरा पर मानता प्राप्त भाशाएं दे विकास ते खासतौरा पर शिक्षा दे खेतरा च इ'नें भाशाएं दी पढ़ाई गी प्रोत्साहन देने दी जिम्मेदारी रियासती स्कूली शिक्षा बोर्ड दी ऐ।

बोर्ड ने अपनी इस जिम्मेदारी गी नभाने दी दिशा च डोगरी गी प्राईमरी स्तर थमां पढ़ाने बक्खी गैं बधाई ऐ। फलसरूप डोगरी पुस्तकमाला (भाग-1) पैहली जमाता लेर्ड, डोगरी पुस्तकमाला (भाग-2) दूसरी जमाता लेर्ड ते डोगरी पुस्तकमाला (भाग-3) तीसरी जमाता लेर्ड त्यार कीतियां गेइयां न। डोगरी पुस्तकमाला भाग-3 गी त्यार करने आहलें च प्रो. चम्पा शर्मा, प्रो. वीणा गुप्ता, डॉ. शशि पठानिया, डॉ. बंसीलाल शर्मा, श्री सुरजीत सिंह बड़साली ते श्री कुलदीप वैद होरें अपना सक्रिय योगदान दित्ता ऐ। में संपादक मंडल दे इ'नें सभनें सदस्यें दा बड़ा धनवादी आं। प्रो. ललित मगोत्रा जि'नें साईंस विशे कनै समग्री प्रदान करिये इस पुस्तक गी आधुनिक संदर्भ प्रदान कीता में उंदे प्रति बी अपना आभार प्रकट करनां।

में इस पुस्तक गी छापने ते मजूदा सरूप देने आस्तै अपने सैहयोगियें – डॉ. शेख बशीर अहमद सैक्रेटरी ते डायरैक्टर अकैडमिक्स जे. एण्ड के. एजूकेशन बोर्ड, प्रो. रेनू गोस्वामी, जायंट सैक्रेटरी पब्लिकेशन्स, जे. एण्ड के. एजूकेशन बोर्ड, श्री सुरेन्द्र मोहन महाजन, डिप्टी डायरैक्टर अकैडमिक्स, जम्मू डिवीज़न, मोहम्मद जमील ते सी.डी.आर. विंग दे कर्मचारियें दा धनवादी आं जि'नें इस पुस्तक गी बेल्ले सिर त्यार करने च पूरा सैहयोग दित्ता।

मिगी पूरा विश्वास ऐ जे डोगरी पुस्तकमाला भाग-3 विद्यार्थियें लेर्ड डोगरी भाशा पढ़ने, लिखने ते विचार-अभिव्यक्ति करने दी दिशा च उपयोगी सिद्ध होग।

प्रो. देशबंधु गुप्ता
चेरमैन

द जम्मू एण्ड कश्मीर स्टेट
बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन

अध्यापके आस्तै

डोगरी पुस्तकमाला भाग-3 तीसरी जमाता दे विद्यार्थियें लेई त्यार कीती गेई ऐ। डोगरी पुस्तकमाला भाग-2 तगर विद्यार्थियें गी लौहकियें-लौहकियें कविताएं, कहानियें, अनुच्छेद बगैरा गी पढ़ने दे इलावा शरीर दे अंगें, हफ्ते दे दिनें, रंगें, ईस्वी ते विक्रमी म्हीने ते मौसमें दे नाएं ते सौ तगर दी गिनतरी बारै ज्ञान करोआया गेदा ऐ।

इस पुस्तक च ठारां पाठ न जि'न्दे च छे कवितां, दो कहानियां, सत्त लेख, इक एकांकी नाटक, इक चिट्ठी ते किश फलौहनियां शामल न। इ'नें पाठें च बच्चें दी रुचि ते मजूदा परिवेश ते ज्ञान-विज्ञान सरबंधी जरूरतें गी ध्याना च रखदे होई पाठ्य-समग्री दा निर्माण कीता गेआ ऐ; जिस च नैतिक शिक्षा, सेहत-सफाई, समाज संस्कृति, प्रादेशक ते राशट्री म्हत्ता दे थाहर, इतिहासक व्यक्तित्व, विज्ञान आदि कन्नै सरबंधत विशे प्रमुख न।

इस पुस्तक दे अध्ययन कन्नै बच्चें दी डोगरी शब्दावली दी जानकारी च बाद्धा होग, स्हेई पढ़ने ते लिखने दे बार-बार अभ्यास कन्नै शुद्ध उच्चारण ते लेखन ज्ञान सुदृढ़ होग ते बोलने ते लिखने दा प्रवाह बी बधग।

विद्यार्थी दूसरी जमाता तगर डोगरी स्वरें ते व्यंजनें दा ज्ञान करी आए दे न ते कन्नै प्लुत-चि'न्न(३) ते सुर-चि'न्न (') दा बी, पर फही बी अध्यापके गी लोड़चदा ऐ जे इस पुस्तक दे पाठें च जित्थै बी एह चि'न्न परतियै बरतोन (जि'यां भुकां॑, नां॑, रपेऽ बगैरा शब्दे च '॑' ते ब'न्दे, इ'नें, ज'ड़े बगैरा शब्दे च ' ' ') इंदे लेखन ते उच्चारण दा ज्ञान दरहांदे होई अभ्यास पक्का करोआन। पुस्तक च सभनें पाठें दे अंत च 'अध्यापके आस्तै निर्देश' सिरनां॑ दे तैहत विद्यार्थियें दे भाशा सरबंधी ज्ञान गी विकसत करने आस्तै व्याकरणिक जानकारी सरबंधी हिदायतां दित्तियां गेदियां न, जि'न्दे च संज्ञाएं दी पन्धान, संज्ञाएं च लिंग ते वचन प्रयोग दा ज्ञान, विशेषानें सरबंधी जानकारी, विशेषानें च लिंग ते वचन प्रयोग दी जानकारी ते क्रिया-प्रयोग च वर्तमानकाल, भूतकाल, भविक्षुकाल दी जानकारी देने दे उद्देश्य कन्नै सरबंधत पाठें च उदाहरण दिंदे होई समझाया गेदा ऐ। अध्यापक गी चाहिदा ऐ जे ओह इ'नें निर्देशें मताबक विद्यार्थियें गी डोगरी भाशा दे व्याकरणिक सुआतम बारै ज्ञान करान ते होर-होर मसालां देइयै उंदे ज्ञान गी विकसत करन तां जे विद्यार्थी भाशा दे शुद्ध ते स्हेई प्रयोग कन्नै परिचित होई सकन।

प्रो. वीणा गुप्ता

ਵਿ਷ਯ-ਸੂਚੀ

ਕ੍ਰ.ਸं.	ਪਾਠ	ਪੰਥ
1.	ਵੰਦਨਾ	1-4
2.	ਮੇਰਾ ਗ੍ਰਾਂ	5-8
3.	ਬਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ	9-14
4.	ਜੈਸੇ ਗੀ ਤੈਸਾ	15-17
5.	ਚਾਚਾ ਨੇਹ੍ਰੂ	18-21
6.	ਸੈਲੂ ਪਾਰਾ	22-27
7.	ਅਮਰ ਮੈਹਲ ਮ੍ਯੂਜ਼ਿਯਮ	28-31
8.	ਧੋਖੇਬਾਜ ਗਿਫ਼ਤ	32-37
9.	ਤ੍ਰੇਲ	38-42
10.	ਸ਼ਾਨਾ ਕਾਂ	43-47
11.	ਛੜ੍ਬੀ ਜਨਵਰੀ	48-53
12.	ਬਬੌਰ ਦੇ ਮੰਦਰ	54-57
13.	ਰੁਤਾਂ	58-62
14.	ਮਾਨਸਰ ਝੀਲ	63-66
15.	ਏਕੇ ਦੀ ਤਾਕਤ	67-70
16.	ਚਿਟ੍ਠੀ	71-74
17.	ਖੇਡੋਂ ਦਾ ਸ਼ਹਤਵ	75-79
18.	ਫਲੌਹਨਿਆਂ	80-82